

บทที่ ๑

บทนำ

จากแผนพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๔ ของกรมการท่องเที่ยว ในกรอบแนวทางการดำเนินการพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวตามภารกิจในระยะ ๔ ปีถัดไป ประกอบกับปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยเติบโตอย่างต่อเนื่อง การเตรียมความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ควรมีการบริการจัดการอย่างมี ประสิทธิภาพและยั่งยืน สอดคล้องตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ทางทะเล ที่มุ่งเน้น และมีความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

จังหวัดตรัง เป็นจังหวัดที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น น่าสนใจหลายอย่าง ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม อีกทั้งมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก สภาพภูมิประเทศที่สวยงามเอื้อต่อการท่องเที่ยว จึงมีการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมาโดยตลอด มีการปรับปรุงเส้นทางเพื่อการคมนาคมที่สะดวก การประชาสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยว และส่งผลให้เกิดการลงทุนเพื่อธุรกิจการท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้และการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น

เกาะลิบง เป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในทะเลตรัง มีพื้นที่ ๒๕,๐๐๐ ไร่ รอบๆ เกาะเต็มไปด้วยหญ้าทะเลซึ่งเป็นอาหารของ “พะยูน” สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กำลังจะสูญพันธุ์ เกาะลิบงมีลักษณะคล้ายกับรูปสามเหลี่ยม ที่มีฐานแผ่เป็นรูปแฉวยาวไปทางทิศเหนือ-ใต้ ด้านทั้งสองจะค่อยๆ รวบเข้าหากันทางทิศตะวันออก สภาพพื้นที่บนเกาะลิบงนั้น ทางทิศตะวันตกจะเป็นภูเขาซึ่งทอดตัวขวางเกาะไปในแนวทิศเหนือ-ใต้ ถัดจากนั้นแผ่นดินจะค่อยๆ ลาดเอียงลงมาทางตะวันออกจนกระทั่งเป็นที่ราบก่อนจะถึงชายทะเล

ภาพที่ ๑ สภาพภูมิประเทศ และความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติของเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

สภาพพื้นที่ของตำบลเกาะลิบง แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนส่วนที่หนึ่ง อยู่ติดบนผืนแผ่นดินใหญ่เป็นที่ราบค่อนข้างสูง มีภูเขาบางส่วน ประกอบด้วย

- หมู่บ้านจำนวน ๓ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๓ บ้านมดตะนอย, หมู่ที่ ๖ บ้านเจ้าไหม, หมู่ที่ ๘ บ้านสุโหงบาตุ
- ส่วนที่สอง เป็นเกาะอยู่กลางทะเลมีภูเขาตอนกลางค่อนข้างสูง ประกอบด้วย หมู่บ้านจำนวน ๕ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๑ บ้านโคกสะท้อน, หมู่ที่ ๒ บ้านเกาะมุกด์, หมู่ที่ ๔ บ้านบาตูปูเต๊ะ, หมู่ที่ ๕ บ้านหลังเขา, หมู่ที่ ๗ บ้านทรายแก้ว

สภาพทางสังคม

สภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรในตำบลเกาะลิบง จะอยู่แบบเรียบง่าย ใช้ชีวิตประจำวันในการประกอบอาชีพเป็นปกติ ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ บ้านเรือนของเกษตรกรจะตั้งอยู่ริมทะเลเป็นกลุ่มๆ กระจายทั่วหมู่บ้าน บางส่วนตั้งบ้านเรือนอยู่ริมถนนและชุมชนของท่าเรือ กระจายอยู่ในพื้นที่ทำสวนยางของเกษตรกรเอง ซึ่งห่างจากชุมชนถนนหนทางลำบาก

สถานที่ท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นน่าสนใจหลายอย่าง ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อีกทั้งมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ สภาพภูมิประเทศของเกาะที่สวยงามเอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยภูมิประเทศเกาะลิบง มีส่วนสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชน ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนนิสัยใจคอ ชุมชนบ้านเกาะลิบง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีชีวิตที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวเนื่องจากสภาพโครงสร้างของพื้นที่ที่โดดเด่นเกิดความหลากหลายทางชีวภาพค่อนข้างสูง อีกทั้งการเข้าชุมชนสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกและมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ในขณะที่การท่องเที่ยวทางธรรมชาติในเกาะลิบงจะเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ประกอบด้วย

- **ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์**

พื้นที่ของตำบลเกาะลิบง มีสภาพพื้นที่เป็นเกาะแก่ง จึงมีทรัพยากรการท่องเที่ยวและมีชื่อเสียงของจังหวัดตรัง คือ ถ้ำมรกต เกาะมุกด์ เกาะกระดาน เกาะลิบง แหลมจุโหย หาดหยงหลิง-หาดสั้น หาดยาว ถ้ำเจ้าคุณ เกาะแหวน เกาะเชือก ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของนกอีแอ่น ซึ่งเกาะยังเป็นถิ่นอาศัยของพะยูน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยหญ้าทะเลที่เป็นอาหารของพะยูน พร้อมทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์และสวยงามอีกมากมาย เช่น ทรัพยากรชายฝั่งป่าชายเลน แนวปะการังน้ำตื้นและน้ำลึก นกทะเล นกชายเลนและทรัพยากรสัตว์น้ำต่างๆ ซึ่งการควบคุมดูแลทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวได้ประสานความร่วมมือกับอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเกาะลิบง ได้แก่ แหล่งหญ้าทะเลขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศไทย รวมทั้งพะยูนและเต่าทะเล ป่าชายเลน ชายหาด แหล่งดูนกอพยพ

น้ำ พื้นที่ตำบลเกาะลิบง มีทรัพยากรธรรมชาติหลายรูปแบบ และมีแหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่หลายแห่งด้วยกัน เช่น แหล่งน้ำตก บ้านทุ่งหญ้าคา ลำธารห้วยแหลมป็นหยัง เป็นต้น

ป่าไม้ ชุมชนตำบลเกาะลิบงมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เช่น ป่าโกงกาง ป่าแสม ป่าชายเลน เป็นต้น ซึ่งอุทยานเป็นผู้ดูแลในการรักษาควบคุมการบุกรุกทำลายป่าไม้ในเขตพื้นที่เกาะลิบง

ภูเขา พื้นที่ตำบลเกาะลิบงเป็นแก่งสลับกับภูเขาและพื้นดินและน้ำโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน ภูเขาที่สำคัญได้แก่ ภูเขาเจ้าไหม ภูเขาเกาะมุกด์ ภูเขาเกาะลิบง ภูเขาเกาะกระดาน เป็นต้น

● ประเพณีและวัฒนธรรม

เนื่องจากประชากรในเขตตำบลเกาะลิบง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม จึงมีการสนับสนุนการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆ เช่น วันฮารีรายอ งานเมาลิด พิธีเข้าสู่ันต์หมู่ การถือศีลอด เป็นต้น มีการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน การละหมาดร่วมกันในวันศุกร์ มีพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม เช่น พิธีกรรมการเข้าสู่ันต์หมู่ พิธีโกนผม การนิกะฮ์ วันฮารีรายอ เป็นต้น

● โบราณสถานที่สำคัญ

โบราณสถานที่สำคัญและมีความเกี่ยวเนื่องกัน กับประวัติศาสตร์ของชุมชนบนเกาะลิบงนั้นเท่าที่มีเหลืออยู่ในปัจจุบัน คือ

๑) ซากกำแพงเมือง ซากกำแพงเมืองเกาะลิบงที่เหลืออยู่นั้นมีสภาพเป็นซากไม้เก่า ๆ ปักเรียงกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ ๔ เมตร โดยใช้ไม้เคี่ยมขนาดใหญ่ปักที่มุมทั้งสี่ด้านระหว่างเสานั้นจะใช้ไม้กระดานเป็นแผ่นหน้าปักเรียงต่อกันทั้ง สี่ด้าน ซากกำแพงเมืองเกาะลิบงตั้งอยู่ที่บริเวณด้านหลังเตาเผาถ่านบ้านพร้าว ซึ่งอยู่ในเขตท้องที่หมู่ที่ ๑ ตำบลเกาะลิบง ชาวบ้านเล่าว่าเมื่อ ๑๐ กว่าปีก่อน แนวซากกำแพงเมืองมีเหลือมากกว่านี้ แต่ต่อมาได้ขุดทิ้งไปเพื่อทำเป็นท่าเทียบเรือ

๒) หลุมศพอดีตเจ้าเมือง (โต๊ะฮ้าหาว หรือโต๊ะปังกะหาว) หลุมศพของโต๊ะฮ้าหาวนั้นปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตท้องที่ หมู่ที่ ๑ ซึ่งเป็นสวนยางพาราของชาวบ้าน สภาพของหลุมศพเป็นเนินดินขนาดใหญ่ มีไม้แก่น(นาแซ หรือตะหนา) ปักหัวท้ายห่างกัน ๓.๒ เมตร ชาวบ้านเล่าว่าทุก ๆ ปีเมื่อถึงวันฮารีรายอ โต๊ะฮ้าหาวจะมาอ่านอัลกุรอานที่หลุมนี้ประจำ

๓) คลองขุด ที่บริเวณใกล้ ๆ กับหลุมศพโต๊ะฮ้าหาว นั้นมีร่องรอยเป็นลำห้วยเล็ก ๆ กว้าง ประมาณ ๔ เมตร เชื่อมต่อระหว่างคลองบ้านพร้าว ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกกับทะเลด้านตะวันออกของเกาะ ปัจจุบันลำห้วย หรือคลองขุดได้ตื้นเขินไปบางส่วนแล้ว แต่ยังมีสภาพที่มองเห็นเป็นแนวชัดเจน

๔) สภาพซากของสระน้ำ เป็นสระขุดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้างประมาณ ๓๖ เมตร ยาวประมาณ ๕๐ เมตร ตั้งอยู่บนภูเขาในเขตท้องที่ หมู่ที่ ๑ ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า ควนสระ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับหมู่บ้าน คือ การเลี้ยงปลากระพงขาว, ปลาเก๋า ในกระชัง ปลาสวยงาม การเลี้ยงหอยแมลงภู การเลี้ยงกุ้งมังกรในชัง การทำไซหมึก อวนปู อวนปลา อวนกุ้งและการต่อเรือประมง ความสามารถเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ทำการมาสมัยปู่ย่าตายาย ความรู้ที่ชาวบ้านได้ถ่ายทอดกันรุ่นสู่รุ่นหลัง

คณะผู้วิจัยจึงตระหนักว่าจะมีแนวทางอย่างไรที่จะทำให้การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดความยั่งยืน ทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยวของเกาะลิบงในรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม (community-based eco-cultural tourism) ในการเรียนรู้วิถีชีวิต สัมผัสวิถีชุมชน โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวอย่างสมดุลโดยไม่เน้นการท่องเที่ยวเชิงปริมาณ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนเกาะลิบง เพื่อการจัดการให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ ทั้งนี้เพื่อรักษาสภาพธรรมชาติให้คงสภาพเดิมมากที่สุดและการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนเกาะลิบง ในขณะเดียวกันก็มีความสมดุลการสร้าง ความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนจากการท่องเที่ยว โดยทุกคนในชุมชนจะต้องมีความตระหนัก เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นของตน โดยบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐานระดับสากลเพื่อให้เกิดความยั่งยืน คณะผู้วิจัยจึงกำหนดกิจกรรมการเสวนาถอดบทเรียนกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ จัดการความรู้ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการจัดการการ

ท่องเที่ยวเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้ มาพัฒนาเป็นคู่มือกระบวนการเสริมสร้าง การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้วิถีปฏิบัติการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อ การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนเกาะลันเตอ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง และสามารถนำองค์ความรู้มาพัฒนาต่อยอดงานวิจัยเชิงบูรณาการกับศาสตร์ ต่างๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน และมีการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวทั้งจากหน่วยงานรัฐบาล และท้องถิ่น แก่นักท่องเที่ยว ที่สำคัญคือต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ การท่องเที่ยว และมีการบูรณาการทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และ จิตใจเพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนอีกด้วย

บทที่ ๒

แนวคิด หลักการ การจัดการความรู้ของชุมชน

การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

การจัดการความรู้ของชุมชน คือ การรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน เพื่อเป็นคลังแห่งความรู้และคลังแห่งปัญญา ในการที่จะนำไปถ่ายทอดแก่ผู้คนในและนอกชุมชน โดยที่ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาให้เป็นผู้รู้รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้ชุมชนมีความสามารถในเชิงแข่งขันสูงสุด ด้วยองค์ความรู้นี้จะ เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความยั่งยืน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติต่อไป

โดยความรู้มี ๒ ประเภทคือ

๑. ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่างๆเป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการการใช้บริการจัดการท่องเที่ยว อาชีพพื้นบ้าน วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น การคิดเชิงวิเคราะห์บางครั้ง จึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม

๒. ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวมถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธีต่างๆเช่นการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎีคู่มือต่างๆและบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม

เป้าหมายการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน คือ เพื่อสร้างปัญญาให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ได้อย่างบูรณาการ หรือเพิ่มเสริมสร้างพลังให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้มากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเชื่อมต่อประสบการณ์ระหว่างบุคคลและชุมชนโดยผ่านกระบวนการกลุ่มและเครือข่าย

การเรียนรู้ อีกทั้ง เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการนั้น มีสาระและขอบเขตกว้างขวาง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อาทิ นักวิชาการ สื่อมวลชน นักธุรกิจ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ฯลฯ การเรียนรู้ในชุมชนจึงเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย

ทั้งนี้การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนควรนำไปสู่วัตถุประสงค์หลายๆ ประการพร้อมกันๆ กัน เกิดการสะสมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่ และขยายผลผ่านการสรุปทบทวนร่วมกัน ได้หลักสูตรท้องถิ่น และนำไปสู่การปฏิบัติการเรียนการสอน ชุมชนมีโอกาสเรียนรู้และจัดการร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู

นักจัดการความรู้ ต้องมีความเชื่อพื้นฐานร่วมกันว่า ความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) สามารถบันทึก หรือถ่ายทอดให้เป็นความรู้ที่ชัดแจ้งได้ (Explicit Knowledge) หรืออาศัยกลไก เครื่องมือการจัดการความรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คนได้พบกัน มีความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ให้กันและกัน ความรู้ทั้งสองประเภทมีความสัมพันธ์กัน หมุนเวียนเปลี่ยนกลับไปกลับมาได้ ซึ่งเรียกว่า วงจรการเรียนรู้ ดังแผนภาพ

ภาพที่ ๒ วงจรการเรียนรู้

ดังนั้นองค์ประกอบสำคัญของวงจรความรู้ ได้แก่

- คน ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด
 - เป็นแหล่งความรู้ , เป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์
- เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือ เพื่อให้คนสามารถค้นหา จัดเก็บ แลกเปลี่ยน นำความรู้ไปใช้ได้อย่างง่าย และรวดเร็วขึ้น
- กระบวนการความรู้ เป็นการบริหารจัดการ เพื่อนำความรู้จาก แหล่งความรู้ไปให้ผู้ใช้ เกิดการปรับปรุงและเกิดนวัตกรรม

ขั้นตอนที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้หรือพัฒนาการของ ความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กรประกอบด้วย ๗ ขั้นตอนดังนี้

๑. การบ่งชี้ความรู้ – เช่น พิจารณาว่าวิสัยทัศน์/ พันธกิจ/ เป้าหมายคืออะไรและเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ – เช่นการสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอกรักษาความรู้เก่า, กำจัดความรู้ที่ใช้นี้ไม่ได้แล้ว

๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ – เป็นการวางโครงสร้างความรู้เพื่อ เตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต

๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ – เช่นปรับปรุงรูปแบบ เอกสารให้เป็นมาตรฐานใช้ภาษาเดียวกันปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์

๕. การเข้าถึงความรู้ – เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้นั้นเข้าถึงความรู้ที่ ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่นระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) เป็นต้น

๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ – ทำได้หลายวิธีการโดยกรณี เป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็นเอกสารฐานความรู้เทคโนโลยี สารสนเทศ หรือกรณีเป็น Tacit Knowledge อาจจัดทำเป็นระบบทีมข้าม สายงานกิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรมชุมชนแห่งการเรียนรู้

๗. การเรียนรู้ – ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงานเช่นเกิด ระบบการเรียนรู้จากสร้างองค์ความรู้ > นำความรู้ไปใช้ > เกิดการเรียนรู้ และประสบการณ์ใหม่และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง

การเรียนรู้ นอกจากเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมแล้ว ยังทำให้มีความคิด แนวคิดในกรอบที่กว้างและรอบคอบมากขึ้น มีเหตุมีผลมากขึ้น ดังนั้นถ้าชุมชนใดมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะทำให้คนในชุมชนมีเหตุมีผลในการเลือกแนวทางในการพัฒนาชุมชนที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกของชุมชน ชุมชนเองก็จะมีเหตุและผลในการเลือกผู้นำของเขาได้ถูกคน เลือกคนดีในสายตาของชุมชนที่จะนำพาชุมชนของตนเองพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาตนเอง พัฒนาครอบครัวและพัฒนาชุมชน

ชุมชนต้องปรับตัวให้อยู่รอดตลอดเวลา เนื่องจากสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศและโลกเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน ชุมชนที่ฉลาดในการปรับตัวเองนั้นต้องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) ดังแนวคิดของ Peter M. Senge (๑๙๙๐ อ้างถึงใน Stacey, ๒๐๐๐) เชื่อว่าองค์กรที่ฉลาดต้องเป็นองค์กรที่มีการมอบหมายให้ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในหมู่สมาชิก (Commitment) และสมาชิกมีความสามารถที่จะเรียนรู้ (Capacity to Learn) โดยมีหลักการของการเรียนรู้อยู่ ๕ ประการ ได้แก่

- การคิดอย่างเป็นระบบ (Systems Thinking)
- ความสามารถที่จะเรียนรู้หรือเก่งที่จะเรียนรู้ (Personal Mastery)
- มีความเข้าใจรูปแบบภาพหมายถึงให้เกิดขึ้นในอนาคต (Shared Vision) ซึ่งอาจเกิดจากการตั้งสมมติฐาน
- การมีรูปแบบของการพัฒนาที่ต้องการบรรลุ (Mental Model) นั่นคือมีเป้าหมายที่ชัดเจน และเป้าหมายที่เกิดขึ้นต้องมาจากความคิดความเห็นร่วมกันของสมาชิก (Building a Shared Vision)
- และ หลักการสุดท้ายต้องเรียนรู้ร่วมกัน (Team Learning)

การพัฒนาชุมชน ต้องเริ่มด้วยกระบวนการเรียนรู้ สิ่งที่เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ของชุมชน คือ วิธีการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นการผสมผสานกันในหลายศาสตร์ การเรียนรู้เป็นความรู้ที่กว้างกว่าการเรียนรู้ในระดับตนเองและ

ครอบครัว การเรียนรู้ยังเป็นการเสียสละที่จะทำงานให้กับส่วนรวมเพื่อปรับปรุงเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่จะยกระดับของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนให้ก้าวหน้าโดยการอาสา ร่วมงาน การร่วมคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ให้กับชุมชน ความรู้ที่ควรรู้ ได้แก่ หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย กระบวนการทางประชาธิปไตย (Democratic Procedures) การทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง (Voluntary Cooperation) การพึ่งตนเอง การช่วยเหลือตนเอง (Self Help) การนาทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับการพัฒนาชุมชนของตนเอง ให้สามารถอยู่รอดและ พึ่งตนเองได้ โดย การศึกษานั้น ต้องเป็นการพัฒนาตนเองโดยการพึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่น การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและให้ประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับ สมรรถนะของชุมชน คือการปฏิบัติได้จริง ความสำเร็จจึงจะเกิดขึ้นได้อย่าง ยั่งยืน ในความหมายนี้ต้องมีการปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมชุมชนต่างๆ ให้ริเริ่ม โครงการพัฒนาของตนเองขึ้น ดาเนินโครงการด้วยตนเอง และใช้ทรัพยากร ของชุมชนเพื่อบรรลุเป้าหมายในการ แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของตนเอง การ สร้างสมรรถนะของชุมชน ให้เข้มแข็งในระยะยาวกระทำอย่างผสมผสานกับ มิติทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

องค์ประกอบของการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ประกอบด้วย

๑) รวมคน เริ่มจากการรวบรวมคนเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง และ สังคม โดยวัตถุประสงค์เพื่อรวมพลังใจเป็นการเสริมใจซึ่งกันและกันทำให้เกิดจิตสานึกร่วม ในการแก้ปัญหาร่วมกัน

๒) ร่วมคิด เพื่อระดม พลังความคิด โดยผ่านการระดมสมอง เพื่อ ระดมความคิด สร้างความเข้าใจร่วมกัน ร่วมวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับ ความสำคัญของปัญหา กำหนดแนวทาง และแผนงานในการแก้ปัญหา

๓) ร่วมทำ เพื่อรวมพลังการจัดการ ตามแผนงานและบทบาทหน้าที่

๔) ร่วมสรุป บทเรียนเพื่อสร้าง พลังปัญญา ทำให้เกิดการเชื่อมต่อและ นานไปสู่การพัฒนา

๕) ร่วมรับ ผลจากการกระทำเพื่อสร้าง โดยการยกย่อง ชื่นชม และให้กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้ชุมชนและสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและมีความสุขจากการทำงานร่วมกัน

องค์ความรู้ชุมชนจากการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วม

จะกล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วม เครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนและเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

กระบวนการมีส่วนร่วม มี ๔ ประการ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา และร่วมตัดสินใจ (Participation in decision making) ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ โดยต้องทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ในปัญหาและผลกระทบ ซึ่งจะนำไปสู่การหาแนวทางการพัฒนาได้ ในขั้นตอนนี้จะต้องสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชน และชุมชนเกิดการเรียนรู้ถึงการได้รับประโยชน์โดยตรงอันเกิดจากการร่วมดำเนินการตัดสินใจเลือกใช้วิธีการต่อไป

๒) การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ (Participation in implementation) ชุมชนอาจให้การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมตามระดับความสามารถ เช่น อาจเข้าร่วมในการบริหารงาน พัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหาร หรือแสวงหาความช่วยเหลือต่าง ๆ เพื่อนำมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้

๓) การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ (Participation in benefits) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยผลประโยชน์อาจเกิดขึ้นใน ๓ รูปแบบ คือ ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ (Material benefits) สังคม (Social benefits) และผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Personal benefits)

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in evaluation) เป็นการร่วมควบคุม ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล การดำเนินกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมินผลทำให้ชุมชนตระหนักว่า กิจกรรมที่ทำไปนั้นดำเนินการมาเป็นอย่างดี ไร เหมาะสม ควรจะดำเนินการต่อไปหรือไม่ อย่างไร

เครื่องมือวัดระดับการมีส่วนร่วมของราษฎรทางสังคม โดยกำหนดระดับความสำคัญของการมีส่วนร่วมกิจกรรมของสมาชิกในองค์กร ดังนี้

- ๑) การมีความสนใจในกิจกรรมและการเข้าร่วมประชุม
- ๒) การให้การสนับสนุนช่วยเหลือ
- ๓) การเป็นสมาชิกและกรรมการ
- ๔) การเป็นเจ้าของหน้าที่

ทั้งนี้จะดูลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงออกคือการเป็นสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การบริจาคเงินทองวัสดุสิ่งของการเสียสละเวลา แรงงานการเป็นสมาชิกของคณะกรรมการและเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมนั้นโดยตรง

เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของประชาชน

การที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีเงื่อนไข ดังนี้

๑) เงื่อนไขทางการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยต้องมีการกระจายอำนาจทางการเมืองออกไปทุกระดับ

๒) เงื่อนไขการพัฒนา โดยเงื่อนไขการพัฒนาที่สนับสนุนให้ประชาชนเข้าร่วม ได้แก่ การพัฒนามีความสะดวกกับประชาชนที่มาเข้าร่วม มีการกระจายความรับผิดชอบ ชาวบ้านร่วมกันเป็นเจ้าของ และมีการพัฒนาทักษะการเป็นผู้นำ และมีการเสริมด้านวิทยาการแก่สมาชิกกลุ่ม

๓) เจื่อนใจของนักพัฒนา โดยเจื่อนใจของนักพัฒนาที่สนับสนุน การเข้าร่วมของประชาชน ได้แก่ ความตั้งใจความมุ่งมั่นในการทำงาน พัฒนา และความพร้อมทั้งกาย และใจที่จะทำงานกับประชาชน การรับ ฟังปัญหาและการร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชน การศึกษาชุมชนร่วมกับ ประชาชน การสนับสนุนด้านกำลังใจ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น ในการแก้ปัญหา และการสนับสนุนด้านวิชาการและเทคโนโลยี

๔) เจื่อนใจของผู้นำ ได้แก่ มีประวัติการทำงานเพื่อส่วนรวม มีความจริงใจ ตั้งใจในการปรับปรุงสภาพของชุมชน ได้รับการยอมรับนับ ถูจากชาวบ้าน และมีความสามารถในการกระตุ้นชาวบ้านให้เห็นถึง ปัญหา

๕) เจื่อนใจด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การประสานการ ดำเนินงานกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และ ภาคเอกชน ศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการ และมีกองทุนที่ สมาชิกในกลุ่มร่วมกันเป็นเจ้าของ

๖) เจื่อนใจทางสังคม - จิตวิทยา ได้แก่ ความสนใจและความ ห่วงกังวลร่วมกัน ความเดือดร้อน ความไม่พึงใจร่วมกัน การตกลงใจ ร่วมกันที่จะเปลี่ยนกลุ่มหรือชุมชนในทิศทางที่ต้องการ การเป็นประโยชน์ ในการเข้าร่วม การมีอิสรภาพและมีเวลาที่จะเข้าร่วม และแรงจูงใจจาก ความสำเร็จ

องค์ความรู้ชุมชน เป็นผลผลิตจากกระบวนการทำงานร่วมกันของ กลุ่มคนที่อยู่ในโครงการเดียวกัน มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์เดียวกัน ซึ่งมี หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือมีทั้งแกนนำชาวบ้าน ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ เจ้าหน้าที่โครงการ รวมทั้งภาคีความร่วมมือด้วย

จากกระบวนการทำงานโครงการได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มคนดังกล่าว องค์ความรู้ชุมชนจึงนับเป็นต้นทุนในการแก้ปัญหาชุมชน สังคม สู่ความเข้มแข็งยั่งยืน และมีการเผยแพร่ขยายองค์ความรู้ชุมชน ออกไป เพื่อเป็นทางเลือกทางรอดของชุมชนสังคมอย่างกว้างขวางไม่หยุดนิ่ง

- ที่มาขององค์ความรู้

องค์ความรู้ชุมชน ; เกิดจากการสังเกต ทดลอง ปฏิบัติจริงของคนในชุมชน เป็นความรู้ที่มาจากประสบการณ์อาชีพขายผึ่งทะเลที่ใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งฝังแน่นอยู่กับตัวผู้รู้
- เป้าหมายของการเรียนรู้

องค์ความรู้ชุมชน ; มีเป้าหมายการเรียนรู้ เพื่อการดำรงชีวิตของบุคคล และชุมชน เพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน เมื่อเรียนรู้แล้วสามารถนำไปปฏิบัติได้ เป็นความรู้ที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก
- กระบวนการถ่ายทอด

องค์ความรู้ชุมชน มีการสืบทอดด้วยการปฏิบัติตาม ดำเนินการตามวิถีธรรมชาติขายผึ่งทะเล มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้รู้ แหล่งเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และจากธรรมชาติ
- ลักษณะการถ่ายทอด

องค์ความรู้ชุมชน มีการดัดแปลงแก้ไข พัฒนาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของท้องถิ่นได้ง่าย เป็นการเรียนรู้ตามใจชอบ ตามอัธยาศัย สัมผัสใจ ไม่จำกัดเวลาเรียนกับผู้รู้

ลักษณะและขั้นตอนการถอดองค์ความรู้

การถอดองค์ความรู้ เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการความรู้ มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสืบค้นกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งใจเข้าไปศึกษาเรียนรู้ ไม่นับระเบียบวิธีเหมือนงานวิจัย แต่จะเน้นพูดคุย แลกเปลี่ยน สัมภาษณ์ เล่าเรื่อง และสังเคราะห์จับประเด็นให้ได้กระบวนการทำงานในเชิงบทเรียนประสบการณ์ที่ดำเนินงานผ่านมาจริงๆ ผลลัพธ์จะเป็นเอกสารที่สื่อแสดงออกมาอย่างง่ายๆ เข้าใจง่าย ผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าสามารถนำไปปรับใช้ได้ด้วยตัวเองโดยง่าย

๑) การเริ่มต้นในสถานการณ์ต่อหน้าผู้รู้

การแนะนำตัว การบอกกล่าววัตถุประสงค์ต้องชัดเจน ทั้งนี้การแนะนำตัว บอกวัตถุประสงค์คือการให้เกียรติแก่ผู้รู้ รวมทั้งการสร้างบรรยากาศให้ผู้ร่วมสนทนาไว้วางใจและเป็นกันเอง

๒) การเปิดประเด็นคำถาม

เปิดโอกาสให้ผู้รู้ได้ใช้ความคิดในสิ่งที่ทำ ด้วยเรื่องความเป็นมา โดยค่อยๆ ถาม คุณลักษณะการบอกเล่า ทั้งนี้ วิธีที่ดีที่สุดคือกระตุ้นถามให้ผู้รู้เล่าออกมาอย่างเป็นเรื่องเป็นราว โดยที่ไม่ต้องตั้งคำถามบ่อยๆ

๓) เจาะลึก

ข้อมูลเชิงปริมาณอาจจะต้องเอาข้อมูลเอกสารเข้ามาประกอบด้วย บางเรื่องที่ลึกซึ่งอาจต้องใช้เวลา กลับมาเก็บซ้ำเพราะอาจมีการตกลง

๔) เก็บตก

ผู้รู้อยากจะทำสิ่งใดต่อ ต้องกระตุ้นให้เล่า และสิ่งใดที่เรายังไม่ได้ถามต้องถาม ขอคำแนะนำให้เต็มที่ และกล่าวคำล่ำลาอย่างประทับใจ ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้อาจยังไม่สมบูรณ์ เพราะองค์ความรู้บางอย่างต้องใช้เวลา

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้

ปัจจุบันการจัดการความรู้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้มีหลายรูปแบบ แต่สิ่งสำคัญของทุกรูปแบบ คือ การกำหนดความรู้ที่สนับสนุนยุทธศาสตร์ขององค์กร เพื่อส่งผลให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อนำความรู้ของแต่ละคนในองค์กรมาแบ่งปันแลกเปลี่ยนและต่อยอด ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การจัดเก็บความรู้ เพื่อให้ง่ายต่อการค้นหา และการนำความรู้ที่ได้ไปใช้งาน แต่ความสำเร็จในนากการจัดการความรู้มาใช้พัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนาองค์กรต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ผู้นำและกลยุทธ์ วัฒนธรรมองค์กร โครงสร้างพื้นฐานและทีม เทคโนโลยีและการสื่อสาร การวัดและประเมินผล

๑). ผู้นำและกลยุทธ์

ผู้นำหรือผู้บริหาร มีความสำคัญต่อการดำเนินการจัดการความรู้ เพราะเป็นผู้กำหนดนโยบาย กลยุทธ์ เป้าหมาย และเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการจัดการความรู้ ผู้บริหารต้องมุ่งมั่นที่จะบรรลุผลลัพธ์ของการจัดการความรู้ ต้องให้การสนับสนุนทรัพยากรงบประมาณ และเวลา อย่างพอเพียง แสดงภาวะผู้นำในการสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงานที่รับผิดชอบ และบุคลากรทั่วไป รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดี ในการดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ ผู้นำที่จัดการความรู้จะต้องให้การยอมรับสมาชิกทีมทุกคน เพื่อให้สมาชิกทีมมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของทีม มีการกระตุ้นให้บุคลากรในองค์กร แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสดงความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ ผู้นำต้องสร้างแรงจูงใจเพื่อให้สมาชิกเต็มใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการความรู้ ตลอดจนสร้างบรรยากาศที่มีความอบอุ่นและเป็นมิตร เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและสามารถดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนกลยุทธ์ เป็นการเลือกใช้วิธีในการดำเนินงานการจัดการความรู้ ซึ่งขึ้นกับบริบทและปัจจัยแวดล้อมขององค์กรนั้น แผนกลยุทธ์ในการจัดการความรู้ ควรเลือกทำในเรื่องที่สามารถบูรณาการเข้ากับงานประจำได้ กลยุทธ์การจัดการความรู้ตามแนวคิดของแฮนเซนและคณะ (Hansen, Nohria, and Tierney) มี ๒ แบบ คือ กลยุทธ์ที่เน้นการใช้ประโยชน์จากความรู้แบบชัดแจ้ง (Codification strategy) เป็นกลยุทธ์ที่พยายามแปลงความรู้ทุกอย่างให้อยู่ในรูปแบบของความรู้แบบชัดแจ้งให้มากที่สุด ดำเนินการโดยรวบรวมข้อมูลสำคัญๆบันทึกในสื่อต่างๆหรือระบบฐานข้อมูล และกลยุทธ์ ที่เน้นการใช้ประโยชน์จากความรู้ที่สะสมในบุคคล (Personalization strategy) เป็นกลยุทธ์ที่เน้นการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และการถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง กลยุทธ์นี้จะใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยอำนวยความสะดวกในด้านการสื่อสาร

๒. วัฒนธรรมองค์กร

เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ส่งผลให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จโดยเฉพาะวัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ระหว่างบุคคลในองค์กร ผู้บริหารต้องสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรให้เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างวัฒนธรรมแนวคิดเชิงบวก และสร้างบรรยากาศให้บุคลากรเกิดความไว้วางใจกัน รวมทั้งสนับสนุนการเผยแพร่และเพิ่มพูนความรู้ในการทำงานแก่คนในองค์กร ซึ่งแนวทางการจัดการวัฒนธรรมองค์กรให้เอื้อต่อการบริหารจัดการความรู้ มี ๓ แนวทาง คือ การธำรงรักษาวัฒนธรรมเดิม ปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมบางส่วน และ สร้างวัฒนธรรมขึ้นใหม่ ถ้าผู้นำรู้จักวิธีสร้าง และปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรอย่างเหมาะสม ก็จะส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จในการนำการจัดการความรู้ไปใช้

๓. โครงสร้างพื้นฐานและทีม

โครงสร้างพื้นฐาน เป็นปัจจัยพื้นฐานหลักที่สนับสนุนให้ปัจจัยอื่นๆ ทำหน้าที่ได้เต็มที่ ส่งผลให้การบริหารจัดการความรู้ดำเนินการได้อย่างราบรื่น เนื่องจากเป็นโครงสร้างทางด้านการบริหารงานจัดการความรู้ขององค์กร ซึ่งมีทั้งสิ่งที่จับต้องได้ เช่น สถานที่ เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น โครงสร้างองค์กร ระบบสายการบังคับบัญชา และระบบที่สนับสนุนให้บุคลากรในองค์กร มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างสะดวก ในการดำเนินงานจัดการความรู้ต้องจัดทำโครงสร้างการบริหารให้มีความชัดเจนทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกแต่ละคนทราบบทบาทหน้าที่และขอบเขตงานที่ตนเองรับผิดชอบ ใช้ระบบการบริหารแบบกระจายอำนาจ มีการมอบหมายงานและอำนาจหน้าที่ในลักษณะชั่วคราว (Temporary organization) เช่น คณะกรรมการ คณะทำงานเฉพาะกิจ หรือคณะทำงานในโครงการต่างๆ เมื่อปฏิบัติภาระหน้าที่ สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดแล้วจะสลายตัวไป เช่น ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practices: COP)

ลักษณะการปฏิบัติกิจกรรมการจัดการความรู้ที่สำคัญ คือ การทำงานเป็นทีม ซึ่งทีมต้องมีอุดมการณ์ที่แน่นอนและสมาชิกทุกคนยอมรับยึดถือความถูกต้อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องถูกใจ มีการประนีประนอมกัน โดยมีน้ำใจร่วมมือกันเพื่อบรรลุเป้าหมายเดียวกัน ให้อภัยซึ่งกันและกัน ไม่เอาเปรียบกัน ถือว่าทุกคนมีความสำคัญเท่ากัน เคารพในสิทธิ์และเสรีภาพส่วนตัวของผู้อื่น

๔. เทคโนโลยีและการสื่อสาร

เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การติดต่อ สื่อสาร และเชื่อมโยงคนภายในและภายนอกองค์กรสะดวกและรวดเร็วขึ้น ไม่มีข้อจำกัดทั้งด้านเวลาและระยะทาง และเป็นแหล่งข้อมูล จึงมีบทบาทสำคัญของการจัดการความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเทอร์เน็ตเป็นเทคโนโลยีที่เชื่อมคนทั่วโลกเข้าด้วยกัน ทำให้กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge transfer) ทำได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังสามารถช่วยในด้านการจัดเก็บ และปรับปรุงความรู้ (Knowledge storage and maintenance) เทคโนโลยีช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการกระบวนการจัดการความรู้ด้วย อีกทั้งเทคโนโลยียังช่วยให้การเรียนรู้ทำได้ง่ายยิ่งขึ้นเพราะช่วยให้รูปแบบการนำเสนอข้อมูลความรู้มีหลากหลาย จึงนับว่าเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุนและเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการจัดการความรู้ อย่างไรก็ตามหากเน้นเฉพาะที่เทคโนโลยีหรืออินเทอร์เน็ตโดยปราศจากความสนใจในการพัฒนาคุณภาพของบุคลากรและวัฒนธรรมขององค์กรแล้ว การดำเนินการจัดการความรู้ให้ประสบความสำเร็จ จะเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพนักงานไม่เข้าใจและขาดความสนใจในการใช้เทคโนโลยีในการจัดการความรู้ ก็อาจเป็นการลงทุนที่สูญเปล่าได้

ส่วนการสื่อสาร เป็นกระบวนการติดต่อส่งผ่านข้อมูล ความคิด ความเข้าใจ หรือความรู้สึกระหว่างบุคคล พฤติกรรมที่ทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการสื่อสาร ได้แก่ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) คือเราเข้าใจผู้อื่น เราสามารถรับรู้ความรู้สึกผู้อื่น เราพร้อมและเต็มใจที่จะคุยกับผู้อื่น

และเราจะช่วยเท่าที่เราจะทำได้ การเปิดเผยข้อมูล (Openness) คือ การเปิดเผยความคิดและความรู้สึก ให้ผู้อื่นรับทราบ ความไว้วางใจ (Trust) การพรรณนา (Describing) หรือ การถ่ายทอดข้อมูล การดัดแปลงเอาข้อมูลที่ได้จากประสาทสัมผัสมาเป็นคำพูด การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น (Provisionalism) ทักษะการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของผู้นำ และทีม เพราะเป็นสิ่งที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้การดำเนินการจัดการความรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๕. การวัดและประเมินผล

ผู้บริหารควรกำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์ เพื่อใช้ประเมินผล เป็นกลไกขับเคลื่อนการจัดการความรู้ของแต่ละฝ่ายฯ และองค์การเพราะจะทำให้ทราบความก้าวหน้า และปรับปรุงงานให้ดีขึ้นได้ ใช้ติดตาม (Monitor) การทำงาน แล้วนำมาทบทวนแก้ไขข้อบกพร่องของกระบวนการต่างๆ และปรับปรุงให้ประสบผลสำเร็จ ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับกระตุ้น (Motivate) ผู้ปฏิบัติงาน การวัดความสำเร็จของการจัดการความรู้ โดยใช้การอภิปรายผลลัพธ์ที่ได้ วัดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการจัดการความรู้ ได้แก่ การทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน โดยประเมินจากเอกสารสรุปปัญหาและอุปสรรค หรือข้อดีข้อเสียในการนำองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นไปใช้ และการวัดกระบวนการตามขั้นตอน ด้วยการใช้อย่างสอบถามความคิดเห็น และแบบสังเกตการมีส่วนร่วมของพนักงานในองค์การ

องค์ประกอบทั้งหมดที่กล่าวมา ต่างมีผลต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้ ซึ่งไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าองค์ประกอบใดสำคัญกว่ากัน เพราะทุกองค์ประกอบเป็นปัจจัยที่ต่างส่งผลกระทบต่อกันและกัน ดังนั้น การจะทำให้การดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ประสบความสำเร็จนั้น ผู้บริหารและคณะทำงานการจัดการความรู้ จะต้องสามารถบริหารจัดการองค์ประกอบทั้งหมดอย่างเป็นระบบ ไปในทิศทางเดียวกัน และมีความสอดคล้องเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

บทที่ ๓

การบริหารจัดการ

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม ป้องกันและกำจัดมลพิษ และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างขอบเขต เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น (Involvement of community or People participation) ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากประชาชนในระดับรากหญ้า จนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation)

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ องค์ประกอบ คือ

๑). องค์ประกอบด้านพื้นที่

เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based Tourism) เป็นสำคัญ หรืออาจเรียกว่า เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับระบบนิเวศ (Ecological-based Tourism)

๒). องค์ประกอบด้านการจัดการ

เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (Responsible Travel) ไม่ มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการ อนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและการกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably Managed Tourism)

๓). องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ

เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้โดยมีการให้ การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็น การเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึก ที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education- based Tourism)

๔). องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม

เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและ ประชาชนท้องถิ่น (Involvement of community or People participation) ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการเพื่อก่อให้เกิด ผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึงการ กระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อ กลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมี ส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้ เริ่มต้นจากประชาชนในระดับรากหญ้า จนถึง การปกครองท้องถิ่นและอาจ รวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของ ชุมชน (Community Participation)

แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ชุมชนเกาะลันตา

โดยกำหนดกรอบแนวความคิดในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ที่สามารถนำไปสู่การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชนเกาะลันตา โดยแบ่งแนวความคิดเป็นประเด็นหลักๆ ดังนี้

๑). แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

จากความพยายามในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และกระแสของโลกที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้ส่งผลต่อกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวใน ๓ ด้านสำคัญ คือ

- กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ
- กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวในการศึกษา เรียนรู้ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- กระแสความต้องการพัฒนาคนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งผลให้เกิดแนวคิดพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ

๒) แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยว

Eco-Tourism International กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยว รวมไปถึงการวางแผนการใช้ที่ดิน และรูปแบบของการพัฒนาและกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวโดยจะต้องร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย หลักการที่เชื่อว่าจะทำให้ประสบความสำเร็จ คือ การสงวนรักษาระบบนิเวศทั้งระบบ ไม่เฉพาะเจาะจงชนิดใดชนิดหนึ่ง การทำให้เกิดความยั่งยืนในเศรษฐกิจชุมชน

เพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีทิศทางที่เหมาะสมสอดคล้องกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงต้องมีการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้จำแนกทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็น ๓ ประเภทหลักๆ ได้แก่

ก). ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขาทะเล น้ำตก อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น

ข). ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์โบราณวัตถุ สถานและศาสนา ได้แก่ วัด ชุมชนโบราณ อุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ค). ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรม งานเทศกาลต่างๆ เป็นต้น โดยมีเกณฑ์การประเมิน แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ

คุณค่า, ความประทับใจของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในตัวเองของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ยากที่จะสร้างเสริมหรือปรุงแต่งเพิ่มได้ หากเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ พิจารณาจาก ชายหาด ความสวยงามของธรรมชาติ เป็นต้น หากเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ พิจารณาจากระดับคุณค่าท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับนานาชาติ เป็นต้น ทั้งนี้พิจารณาถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว

ความพร้อมทางการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ถนน ป้ายบอกทาง ห้องน้ำ เป็นต้น ความพร้อมด้านการท่องเที่ยวนี้จะเป็นสิ่งที่ช่วยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางไปยังพื้นที่นั้น ความพร้อมนี้บางครั้งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวมากกว่าตัวคุณค่า เช่น นักท่องเที่ยวอาจเลือกไปยังพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้สะดวกแม้จะมีคุณค่าไม่สูงนัก ซึ่งเมื่อพิจารณาแนวความคิดจำแนกทรัพยากรการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มาพิจารณาในพื้นที่ พบว่า เกาะลิบงมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้ง ๓ ประเภท สามารถนำไปประเมินศักยภาพ เพื่อระบุคุณค่าและความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ใช้เป็นข้อมูล สำหรับวิเคราะห์วางแผนทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้เหมาะสม ป้องกันการเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่อไป

๓). แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมพัฒนาการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ก). ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การพัฒนาการท่องเที่ยวย่อมมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หรือประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว นั้นตลอดจนทรัพยากรพื้นฐานในท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชากรในท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของกระบวนการวางแผนการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม

ข). การมีส่วนร่วมกับการพัฒนา

การมีส่วนร่วมของประชาชนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้จะต้องครอบคลุม ๕ ประการคือ

- ๑). ร่วมกันวางแผน
- ๒). ร่วมกันปฏิบัติตามแผน
- ๓). ร่วมกันใช้ประโยชน์
- ๔). ร่วมกันติดตามประเมินผล และ
- ๕). ร่วมกันบำรุงรักษา

สรุปได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวจะเกิดความยั่งยืนได้นั้นต้องการความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่หลากหลายกลุ่มและเข้ามามีส่วนร่วมถึงระดับร่วมตัดสินใจ ดังนั้นการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจึงต้องสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มต้นโดยการประสานลำดับขั้นของการมีส่วนร่วมเข้ากับกระบวนการวางแผนและจำเป็นต้องมีการจำแนกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องออกเป็นกลุ่มและระดับให้ชัดเจนตามบทบาทที่แตกต่างกัน

บริบทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรมของเกาะลิบง

มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นน่าสนใจหลายอย่าง ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อีกทั้งมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ สภาพภูมิประเทศของเกาะที่สวยงามเอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยภูมิประเทศของหมู่บ้านเกาะลิบง มีส่วนสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชน การประกอบอาชีพ และขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนนิตยสารใจคอ พื้นที่เกาะลิบง ในแต่ละตำบลมีสถานที่ท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

หมู่ที่ ๑ หาดแหลมไต่ะชัย

หมู่ที่ ๒ เกาะมุกด์ เกาะกระดาน ถ้ำมรกต

หมู่ที่ ๓ ชายหาดสันหลังมังกรเผือก

หมู่ที่ ๔ เขาตุงเต๊ะ หอคูปลาพะยูน แหลมบันหยัง บ่อน้ำจืดในทะเล

หมู่ที่ ๕ หาดหลังเขา หาดทุ่งหญ้าคา หาดไต่ะเก น้ำตกนิรนาม

หมู่ที่ ๖ หาดเจ้าไหม ถ้ำเจ้าคุณ

ภาพที่ ๓ แผนที่แหล่งท่องเที่ยวเกาะลิบง

ชุมชนบ้านเกาะลิบง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีชีวิตที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวเนื่องจากสภาพโครงสร้างของพื้นที่ที่โดดเด่นเกิดความหลากหลายทางชีวภาพค่อนข้างสูง อีกทั้งการเข้าชมชนสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกและมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ในขณะที่การท่องเที่ยวทางธรรมชาติในเกาะลิบงจะเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้วยความสมบูรณ์ของระบบนิเวศที่ก่อให้เกิดความหลากหลายและความโดดเด่นของทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงวิถีชีวิตของชุมชนมุสลิมในเกาะ ผสานกับประวัติศาสตร์ เป็นฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเกาะลิบง โดยจำแนกทรัพยากรการท่องเที่ยว ออกเป็น ๓ ด้าน ตามแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้แก่ ทรัพยากรทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และทางประวัติศาสตร์ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเกาะลิบงต่อไป

ก). ทรัพยากรทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

เกาะลิบงและบริเวณโดยรอบมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรมาก โดยมีพื้นที่ที่เข้าในเกณฑ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ ได้รับการจดทะเบียนเป็น พื้นที่ชุ่มน้ำอุทยาน แห่งชาติหาดเจ้าไหม - เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง - ปากน้ำตรัง จังหวัดตรัง เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ มีเนื้อที่ ๕๑๕,๗๔๕ ไร่ นอกจากนี้พื้นที่บางส่วนของเกาะลิบงยังเป็นพื้นที่เขตป่าสงวนอีกด้วย ในส่วนระบบนิเวศของเกาะลิบง ประกอบด้วย ป่าบก หาดทราย ป่าชายเลน หญ้าทะเลและแนวปะการัง

- ป่าบก ส่วนใหญ่อยู่ทางด้านตะวันตกของเกาะลิบงตลอดแนวเหนือใต้และตั้งอยู่ในเขตอนุรักษ์ ประกอบด้วย ป่าดิบชื้น ถือเป็นแหล่งต้นน้ำของคลองหลายสาย ซึ่งนำมาใช้ใน การทำประปาหมู่บ้าน, ป่าโปร่ง กระจายตัวอยู่ในป่าดิบชื้น และพื้นที่สวนยางพารา และป่าชายหาด

- หาดทราย บริเวณ หมู่ ๕ บ้านหลังเขา จะพบเป็นหาดทรายทอดยาว มี ๒ ช่วง คือ หาดทรายบริเวณชุมชนหมู่ ๕ และบริเวณหาดทุ่งหญ้าคา ส่วนบริเวณ หมู่ ๔ และ หมู่ ๗ จะมีหาดทรายเพียงเล็กน้อยส่วนใหญ่เป็นเลนโคลน
- ป่าชายเลน ส่วนใหญ่อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะ ครอบคลุมพื้นที่
- ปะการัง พบแนวปะการังชนิดหินปูน ปะการังแข็งเกือบทุกชนิดตลอดแนวทาง ด้านตะวันตกของเกาะ แต่ส่วนใหญ่ได้รับความเสียหายจากการระเบิดปลา ซึ่งขณะนี้บริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะ มีแนวปะการังกำลังเติบโตทดแทนแนวเดิมที่ถูกทำลายไป ปะการังแข็งที่ พบในแถบนี้ ได้แก่ ปะการังตาข่าย ปะการังดอกไม้ ปะการังก้อนรูปสมอง ปะการังฟุ่มไม้ และปะการังเขากวาง นอกจากนี้ยังพบดอกไม้ทะเลครก และฟองน้ำเคลือบหิน อยู่ประปราย ส่วนสัตว์ทะเลที่พบชุกชุมในแถบแนวปะการัง ได้แก่ ปลิงดำ หอยเม่น กุ้งตีนกกลม ปูหินสองสี ปูใบลายม่วง

ภาพที่ ๔ ทรัพยากรทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ ๕ ระบบนิเวศหญ้าทะเล

- หญ้าทะเล พบมากบริเวณชายฝั่งบ้านบาตูปูเต๊ะไปรอบฝั่ง ตะวันออกถึงบริเวณบ้านพร้าว รวมพื้นที่ประมาณ ๖ ตาราง กิโลเมตร หรือ ๓,๗๕๐ ไร่ เป็นพื้นที่ที่มีหญ้าทะเลหนาแน่น สามารถพบหญ้าทะเลถึง ๙ ชนิด จาก ๑๒ ชนิดที่พบในประเทศไทย เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของ พะยูนฝูงใหญ่ที่สุดของประเทศไทย บริเวณนี้สามารถพบสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง จนถึงสัตว์มีกระดูกสันหลังชั้นสูง จำพวกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น พะยูน บริเวณนี้จะมีปริมาณของ สัตว์น้ำมากกว่าใน บริเวณที่เป็นที่โล่ง

ความสัมพันธ์ทางกายภาพของระบบนิเวศเกาะลิบง เริ่มจาก แผ่นดินที่มีป่าบก และหาดทราย ถัดลงมาเป็นป่าชายเลน ซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำที่สำคัญของระบบนิเวศชายฝั่ง รวมทั้งเป็นแนวป้องกันการพังทลายของชายฝั่ง และเป็นแนวดักตะกอนจากฝั่งก่อนลงสู่ทะเล ช่วยป้องกันไม่หญ้าทะเลที่อยู่ถัดไปมีโคลนหรือตะกอนมาทับถม และแหล่งหญ้าทะเลยัง เป็นแนวดักตะกอนอีกชั้นหนึ่งก่อนที่จะถึงแนวปะการัง ในทางกลับกันแนวปะการังและแหล่งหญ้าทะเลยังช่วยชะลอความเร็วของคลื่น

และลมก่อนที่จะถึงแนวชายฝั่งหรือป่าชายเลนอีกด้วย ซึ่งความสัมพันธ์ทางกายภาพเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญของการเชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศของเกาะลิบงและบริเวณใกล้เคียง

ด้วยสภาพภูมิประเทศที่มีความต่างกันภายในเกาะลิบง ได้สร้างระบบนิเวศที่มีความหลากหลาย มีทั้ง ป่าบก ป่าชายหาด ป่าชายเลน ภูเขา ทะเล ปะการัง ทำให้เกาะลิบงเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง พร้อมให้ผู้สนใจได้มาเรียนรู้และศึกษาระบบนิเวศ โดยสามารถจัดกิจกรรมท่องเที่ยวทางนิเวศ เช่น การเดินศึกษาธรรมชาติ การดูนก ดูพะยูน พายเรือคายัก/แคนู เพื่อศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน ซึ่งสามารถระบุแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของเกาะลิบง

ภาพที่ ๖ กิจกรรมท่องเที่ยวด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง (แหลมจุโหย) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง (แหลมจุโหย) ตั้งอยู่ในหมู่ ๑ บริเวณปลายแหลมทางทิศตะวันออกของเกาะ มีทรัพยากรป่าชายหาดที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นที่วางไข่ของเหล่านกประจำถิ่นและนกอพยพ นกอพยพจะมาในราวเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อีกทั้งบริเวณนี้เป็นแหล่งหญ้าทะเลที่สมบูรณ์ จึงทำให้พบพะยูนมาว่ายเวียนบริเวณนี้

คลองไต่เขขุน เป็นคลองที่ไหลผ่าน หมู่ ๑ และหมู่ ๗ เชื่อมตัวเกาะทางทิศเหนือ (ท่าเรือบ้านพร้าว ตลอดเส้นทางจะได้สัมผัสกับธรรมชาติป่าชายเลนที่มีต้นโกงกางอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอาหารวางไข่และแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน)

บ่อน้ำทะเลจืด อยู่ในหมู่ ๔ ใกล้กับท่าเทียบเรือบ้านบาตูปูเต๊ะ ห่างจากฝั่ง ประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ เมตร เป็นบ่อน้ำจืดแต่อยู่ในทะเล ตอนน้ำขึ้นจะกลืนไปกับทะเลและปรากฏให้เห็นเมื่อน้ำลง จึงได้นำเอาท่อซีเมนต์ไปวางเพื่อป้องกันน้ำเค็มและใช้มาจนถึงปัจจุบัน

เขาบาตูปูเต๊ะ (เขามุกดา) ตั้งอยู่ริมทะเลที่หมู่ ๔ ถือเป็นสัญลักษณ์ของ หมู่บ้าน หากมองจากภายนอกจะเห็นเป็นภูเขาธรรมดาๆ แต่เมื่อเข้าไปสัมผัสด้านในของถ้ำ ซึ่ง เรียกกันว่า ถ้ำชาวเล จะเห็นถึงความงดงามตระการตา ภายในถ้ำมีหินงอกหินย้อยสะท้อนแสง และมีร่องรอยของโลงศพและโครงกระดูกสมัยโบราณ ซึ่งคาดว่าเป็นที่เก็บศพชาวเลในสมัยก่อน เมื่อขึ้นไปถึงชั้นสามจะมีจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นทิวทัศน์ของทะเล แนวภูเขาทะเลและอาจได้ เห็นพะยูน เมื่อขึ้นไปถึงชั้นบนสุดจะเป็นพื้นที่ขรุขระและมีหินแหลมๆ ที่เกิดจากการโดนลมโดนฝน จากบนนี้จะมองเห็นเกาะลิบงทั้งเกาะรวมถึงแผ่นดินใหญ่ด้วย

ที่ทำกรพักักษ์ป่าแหลมทวด อยู่ใน หมู่ ๔ เป็นส่วนหนึ่งของเขตห้ามล่าสัตว์ ป่าหมู่เกาะลิบง ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเล มีหาดทรายสีทองสวยงาม น้ำใสสะอาด ร่มรื่นด้วยต้นไม้และ สัตว์ป่า บริเวณหน้าที่ทำการฯ สามารถดูฝูงปลาและปะการังได้ ทั้งยังมีแหล่งตกปลา นักท่องเที่ยวสามารถพักภายในบริเวณที่ทำกรฯ หรือจะกางเต็นริมชายหาดก็ได้ นอกจากนี้ยังมี ๑๒๔ เส้นทางเดินเท้า (Walk way) เดินเลียบชายหาดในช่วงที่น้ำลด ระยะทางประมาณ ๕ กิโลเมตร ชมทรัพยากรชายฝั่งไปถึงบ้านหลังเขา หมู่ ๕ ได้

ทุ่งหญ้าคา อยู่ในหมู่ ๕ มีหาดทรายสีขาวที่ทอดยาวตลอดชายฝั่งบรรยากาศ เยียบสงบ ทะเลลาดลึก มีโขดหินรูปทรงแปลกตากระจายทั่วไป หากโชคดีอาจได้พบเต่าทะเลตัว ใหญ่

อ่าวโตะเก อยู่ในหมู่ ๕ ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะลิบง ภายในหน่วย พิทักษ์ป่าบ้านหลังเขา น้ำทะเลสีเขียว หาดทรายขาวนวล มีชายหาดกว้างและต้นเหมาะสำหรับการเล่นน้ำ

สะพานหินธรรมชาติ ตั้งอยู่หมู่ ๕ เป็นหินซึ่งมีลักษณะแปลกตา เกิดจากการ กัดเซาะของน้ำทะเลจนเป็นโพรงขนาดใหญ่ ช่วงน้ำลงสามารถเดินลอดใต้โพรงสะพานได้ ช่วงน้ำ ขึ้นจะเห็นสะพานเป็นเพียงกองหินขนาดใหญ่ สีน้ำตาลแดงคล้ายศิลาแลงลอยอยู่กลางทะเล

ที่ทำกรพิทักษ์ป่าหลังเขา หรือหน่วยพิทักษ์ป่ารุงทุ่งหญ้าคา" ตั้งอยู่ที่หมู่ ๕ บริเวณทุ่งหญ้าคา ได้รับการประกาศเป็นเขตห้ามล่าเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๙ เป็นหน่วยย่อยของเขตห้าม ล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง สมัยก่อนมี กวางอาศัยอยู่มาก แต่ในปัจจุบันลดลงเป็นจำนวนมากจนเกือบสูญพันธุ์ ขณะนี้สัตว์ส่วนใหญ่ที่พบ ได้แก่ ลิง แลง ชะมด ตัวนิ่ม เป็นต้น

แหลมโตะชัย ตั้งอยู่หมู่ ๑ ทางด้านเหนือของเกาะ ตรงหัวแหลม เป็นชายหาดสี ขาวทอดยาวขนานไปกับแนวป่าสน น้ำทะเลใสสะอาด บริเวณปลายแหลมมีลักษณะเป็นเนินเขา และมีถ้ำ ภายในมีวัตถุโบราณ จำนวนมาก เช่น แหวน กำไล แจกัน และเครื่องถ้วยชาม ชาวบ้าน เรียกถ้ำ นี้ว่า "ถ้ำสมบัติ" ปัจจุบันมีผู้ไปเปิดร้านขายอาหารในบริเวณดังกล่าวทำให้ คนไปเที่ยวกัน

เกาะกว้าง (เกาะเหลาสา) อยู่ทางทิศตะวันตกของเกาะลิบง มีสภาพเป็นป่า เกาะขนาดเล็ก พื้นที่ชายฝั่งส่วนใหญ่เป็นกรวดและหิน มีพื้น ทรายเพียงเล็กน้อยสวยงามแปลกตา ไม่มีคนอาศัยอยู่ ยามน้ำลดสามารถ เดินจากบริเวณชุมชนหมู่ ๕ ถึงกันได้

จากข้างต้นเห็นได้ว่า เกาะลิบงยังคงธรรมชาติที่สมบูรณ์สูงมากทั้ง ยังเป็นแหล่งหากินที่สำคัญของพะยูน จึงทำให้พื้นที่หลายแห่งมีความ น่าสนใจและมีส่วนเสริมให้เกาะลิบงมีความ พิเศษต่างจากพื้นที่เกาะอื่นๆ

ภาพที่ ๗ แหล่งท่องเที่ยวทางทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ข). ทรัพยากรด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

จากการที่เกาะลิบงมีภูมิประเทศเป็นเกาะ อีกทั้งเป็นชุมชนที่ผสมผสานกันระหว่างกลุ่ม ชาวเลที่อาศัยอยู่เดิมกับกลุ่มคนมุสลิมที่เข้ามาอยู่ใหม่ จึงทำให้มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ เฉพาะตัวผูกพันกับท้องทะเลอันดามันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถือว่าเป็นฐานทรัพยากรที่มีคุณค่าเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่และมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยภาพรวมประกอบไปด้วย

วิถีชีวิตของชาวประมง ชุมชนประมงมุสลิมจะกระจายตัวไปตามชายฝั่งทะเลของเกาะลิบง และ หนาแน่นบริเวณชุมชนของทุกหมู่บ้าน โดยมีวิถีชีวิตที่แตกต่างออกไปจากชุมชนในเมืองและชุมชนอื่นๆ โดยหมู่บ้านชาวประมงจะมีความเข้มงวดในการรักษาประเพณีและวิถีชีวิตดั้งเดิม

วิถีชีวิตของชาวสวนยาง โดยทั่วไปวิถีชีวิตของชาวสวนยางมักไม่กระจุกตัวอยู่รวมกันเป็นชุมชน มีบ้านพัก อาศัยกระจายตัวอยู่ในสวนยางซึ่งในเกาะลิบงเองบางส่วนก็เป็นเช่นนั้น แต่โดยมากจะกระจุกตัว อยู่บริเวณชุมชน เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศเป็นเกาะและมีภูเขาสูง หลายครอบครัวจึงประกอบ อาชีพประมงและสวนยางควบคู่กันไป และเลือกที่จะมาอาศัยอยู่ตามแนวชายฝั่งมากกว่าในสวนยางซึ่งยังคงวิถีชีวิตเหมือนชาวสวนยางทั่วไป

วัฒนธรรมประเพณี เกาะลิบงเองมีอาหารคาวหวานหลากหลาย แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ เนื่องด้วยสภาพสังคมที่ เรียบง่าย ไม่ต้องแข่งขันกับเวลามากนัก ดังนั้นอาหารการกินจึงมักประกอบกันเองภายในบ้านเป็น หลัก จะมีหาซื้อบ้างในส่วนของมื้อเช้า ประเภท ข้าวแกง ไก่ทอด ฯลฯ และขนมต่างๆ ซึ่งจะหาซื้อ ตามร้านน้ำชากาแฟ หรือเรียกว่า "ร้านโกปี" ซึ่งจะเปิดทั้งวัน โดยภายในร้านจะมีขนมทั่วไปและ ขนมพื้นบ้าน ที่สด ใหม่ จากการทำส่งของคนในเกาะ นอกจากนี้บางแห่งจะขายโรตีสีควบคู่ไปด้วย

วัฒนธรรมการแต่งกาย จากข้อกำหนดทางศาสนาในเรื่องการแต่งกาย ที่คนในเกาะลิบงนำมาเป็นหลัก ปฏิบัติ จะเห็นได้ว่ามุสลิมชายไม่นิยมสวมกางเกงขาสั้นเลยหัวเข่า และสตรีมุสลิมนิยมนุ่งผ้าปาเต๊ะ ใส่เสื้อแขนยาวและมีผ้าคลุมศีรษะ ไม่นิยมนุ่งกระโปรงและใส่เสื้อแขนสั้นหรือเสื้อไม่มีแขน

พิธีเข้าสูหนัต (มาโซะยาวี) คือ การขลิบอวัยวะเพศชายซึ่งทำกันในวัยเด็กหรือตั้งแต่หลังคลอด เป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทยมุสลิม ถือกันว่ามุสลิมที่แท้จริงควรเข้าสูหนัต ถ้าไม่เข้าถือว่าไม่เป็น มุสลิมที่สมบูรณ์

การแต่งงานของชาวไทยมุสลิม การแต่งงานของชาวไทยมุสลิมต้องแต่งงานกับคนที่เป็นมุสลิมด้วยกัน จะแต่งงานกับคนต่างศาสนาไม่ได้ ดังนั้นในกรณีที่เป็นคนนอกศาสนาจะต้องให้เข้านับถือศาสนาอิสลามด้วยความศรัทธา

พิธีฝังศพชาวไทยมุสลิม พิธีศพของมุสลิมใช้วิธีการฝัง โดยปกติแล้วต้องฝังภายใน ๒๔ ชั่วโมง ที่สุสาน (กุโบร์) ผู้ไปช่วยงานหรือเยี่ยมครอบครัวของผู้ตายแต่งกายธรรมดาไม่มีการแต่งตัวไว้ทุกข์

วันฮารีรายอ

๑). วันฮารีรายอหรือวันอฎิลฟิตรี เป็นวันรื่นเริง เนื่องจากสิ้นสุดการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน เป็นการกลับเข้าสู่สภาพเดิม ตรงกับวันที่หนึ่งของเดือนเซาวาล ซึ่งเป็นเดือนที่สิบ ทางจันทรคติ จะมีการบริจาคทานแก่คนแก่หรือคนยากจน อาจเรียกว่า วันรายอพิตเราะห์ หลังจากนั้นจะไปละหมาดที่มีสยิด และมีการขอขมาจากเพื่อน มีการเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องที่อยู่ใกล้ และไกลออกไป

๒). วันฮารีรายอหัวญี่ หรือวันรายออฎิลอฎุฮา คำว่า อฎุฮา แปลว่า การเชือดพลี เป็นการเชือดสัตว์เพื่อเป็นอาหารแก่ประชาชนและคนยากจน อฎิลอฎุฮา จึงหมายถึงวันรื่นเริง ในวันเชือดสัตว์พลี ตรงกับวันที่สิบของเดือนซุลฮัจญะ เป็นเวลาเดียวกับการประกอบพิธีฮัจญ์ ที่เมืองเมกกะ

ของชาวมุสลิมทั่วโลก จึงนิยมเรียกวันตรุษนี้ว่า วันฮีดใหญ่ ในวันนี้จะมีการ
ละหมาดร่วมกันและเชือดสัตว์เช่น วัว แพะ แกะ แล้วแจกจ่ายเนื้อสัตว์
เหล่านั้นแก่คนยากจน

ภาพที่ ๘ กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

ค). ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์

จากการที่เกาะลิบงและบริเวณโดยรอบเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เคยเป็นที่ตั้งของเมืองมาแล้วถึง ๓ ช่วง ทำให้พื้นที่ส่วนหนึ่งของเกาะลิบงมีความสำคัญใน ประวัติศาสตร์ของจังหวัดตรัง ผังทะเลอันดามัน และของประเทศมาเลเซียอีกด้วย ปัจจุบันเรื่องราว หลายอย่างของเกาะลิบงได้เลือนหายไปพร้อมกาลเวลา มีน้อยคนนักที่จะรู้จัก เกาะลิบงในมุม ประวัติศาสตร์ หรือแม้กระทั่งคนในพื้นที่เองก็แทบไม่มีใครรู้ หรือที่รู้จักไม่ได้ให้ความสนใจ ทั้งที่ยังมี พื้นที่บางส่วนยังคงร่องรอยที่สามารถบอกเรื่องราวเหล่านี้ได้

ประวัติศาสตร์และพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน

เกาะลิบง ถือเป็นเกาะหนึ่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้ โดยได้รับการบันทึกในเอกสารต่างประเทศสมัยอยุธยา ในฐานะเมืองที่มีทรัพยากรอันมีค่าโดยเฉพาะรังนก นางแอ่น แต่หลังจากแพ้ศึกสงครามโดนทำลายย่อยยับก็กลายเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ อย่างไรก็ตามด้วยความกว้างขวางของผู้นำและภูมิภาคที่เอื้อต่อการติดต่อค้าขายกับเมืองต่างๆ ทำให้ เกาะลิบงเป็นที่รู้จักอีกครั้งในฐานะเมืองท่าค้าขายที่สำคัญ ทั้งเป็นจุดพักและนัดหมายต่างๆ ก่อน ข้ามไปยังฝั่งตะวันออก ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเมืองให้ลิบงเป็นที่ตั้งฐานทัพ ทำให้การค้าขาย ลดลงผู้คนย้ายออกและเป็นเมืองร้างในที่สุด จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๕ เริ่มมีกลุ่มคนเข้าชุมชนใหม่อีกครั้ง แม้ว่าการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจะมีมาพร้อมกับการเริ่มตั้งชุมชนใหม่อีกครั้ง แต่ขณะนี้ยังคงดำเนินพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เริ่มขยายตัวขึ้นในเกาะลิบง จากประวัติศาสตร์ข้างต้นจึงทำให้สามารถระบุพื้นที่ที่ยังเหลือร่องรอยทางประวัติศาสตร์ตามช่วงเวลา

ช่วงที่ ๑ พ.ศ.๒๒๐๔ - พ.ศ.๒๒๔๙ ในช่วงนี้ไม่มีพื้นที่ที่เหลือร่องรอยทางประวัติศาสตร์

ช่วงที่ ๒ พ.ศ.๒๓๑๐ - พ.ศ.๒๓๖๒ มีพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ ได้แก่

สุสานพระยาลิขิง ตั้งอยู่ในหมู่ ๑ มีสภาพเป็นเนินดินเตี้ยๆ ขนาดประมาณ ๑x๓ เมตร มีเสาหลักไม้เคี่ยมแกะสลักปักหัวท้าย สูงประมาณ ๕๐ เซนติเมตร เป็นท่อนกลมซึ่งบ่งบอกว่าเป็นเพศชาย ใกล้เนินดินนี้มีต้นกระถ่อนใหญ่อายุประมาณร้อยปี และมีแนวขุดคูบริเวณใกล้เคียงซึ่งเชื่อกันว่าเป็นคูเมืองในอดีต มีการดูแลหลุมศพโต๊ะบังกาหว่าเหมือนญาติผู้ใหญ่ ดังนั้นในวันฮารีรายอ ของทุกปี ลูกหลานจะมาอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน ที่หลุมฝังศพซึ่งถือเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน

ทุ่งหัวคน ตั้งอยู่ในหมู่ ๑ บริเวณปากคลองบ้านพร้าวฝั่งตะวันตก มีลักษณะเป็นป่าชายหาด เข้าใจว่าอดีตสมัยที่ดาโต๊ะบังกาหว่าปกครองลิขิง เคยเป็นดินแดนประหารนักโทษ

สระน้ำโบราณที่ควนสระ ตั้งอยู่ในหมู่ ๑ บริเวณทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านเป็นสระน้ำโบราณ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด ๓๖x๕๐ เมตร ตั้งอยู่บนเนินเขา สร้างขึ้นในสมัยโต๊ะบังกาหว่า เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง ปัจจุบันตื้นเขินมากแล้ว

คลองพานช้าง ตั้งอยู่ในหมู่ ๑ ทางทิศตะวันออกของปากคลองบ้านพร้าวก่อนถึงแหลมจุโหยเข้าไปภายในคลองประมาณ ๒๐ เมตร ท้องคลองลาดชันเป็นวงคล้ายอ่าวได้น้ำ ในสมัยโบราณสามารถนำเรือสำเภาน้ำหนัก ๑๐๐ ตัน มาจอดได้ การใช้คลองนี้มาจะเริ่มมาตั้งแต่สมัยโต๊ะบังกาหว่า ต่อมาในสมัยของรัชกาลที่ ๕ คลองพานช้างยังคงใช้เป็นเพียงท่าเทียบเรือ และเป็นที่ตรวจสภาพเรือขณะที่รอน้ำขึ้นเพื่อเดินทางไปจังหวัดภูเก็ต และพบว่า" มีซากเรือโบราณจมอยู่บริเวณนี้ด้วย

กำแพงเมืองเก่า ป้อมปราการ ค่ายหลักเมือง ตั้งอยู่ในหมู่ ๑ บริเวณฝั่งตรงข้ามกับท่าเรือบ้านพร้าว ปัจจุบันเห็นเพียงซากไม้เคี่ยมเพียงไม่กี่เสา โผล่พ้นทรายขึ้นมาประมาณ ๑ ฟุต โดยป้อมปราการ และเสาหลักค่ายเหล่านี้ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๓๕๒ ในสมัยหลวงฤทธิสงคราม

ช่วงที่ ๓ พ.ศ.๒๔๓๓ - ปัจจุบัน

คลองเคียน อยู่ในเขตหมู่ ๗ บ้านหาดทรายแก้ว สมัยโบราณลำคลองมีขนาดกว้าง มีต้นตะเคียนขึ้นเป็นจำนวนมากชาวบ้านจึงเรียกชื่อสั้นๆ ตามชื่อต้นไม้ ความสำคัญในการประกอบพิธี "ตะเลาะบาลอ" ซึ่งเป็นประเพณี การลอยเรือของชาวเลเพื่อสะเดาะเคราะห์ ในสมัยก่อนจัดขึ้นปีละ ๒ ครั้ง ระหว่างขึ้น ๑๓ ค่ำและแรม ๑ ค่ำ ของเดือน ๖ และเดือน ๑๑ และมีการร้องเพลงเต้นรำฉลองกันต่อเนื่อง ๓ วัน ๓ คืน ในการทำพิธีมีการตัดเล็บ ตัดผม และสิ่งสกปรกออกจากร่างกายใส่ลงในเรือ เช่น ไข่ด้วย ข้าวสาร เกลือ ขนมัดแดง ขนมัดขาว เคย (กะปิ) และผลไม้ต่างๆในการลอยเรือ ห้ามคนที่อยู่บนฝั่งหันไปดูเรือ เพราะเชื่อว่าถ้ามีคนหันไปดูเรือ โชคร้ายจะหมดสิ้นจากหมู่บ้าน เมื่อ ๑๐ ปีที่ผ่านมา พิธีกรรมดังกล่าวยกเลิกไป เพราะขัดกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ปัจจุบันสภาพคลองแคบและตื้นเขินลง ต้นตะเคียนเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยเนื่องจากชาวบ้านตัดไปใช้ต่อเรือ

แหลมปันหยง (หัวแหลม) ตั้งอยู่หมู่ ๔ บ้านบาตูปูเต๊ะ ถัดเข้าไปจากเขา บาตูปูเต๊ะ และเป็นที่ตั้งของศาลาทวด อยู่บริเวณปลายแหลมตรงปากร่อง มีความเชื่อกันว่า ทวดแหลมปันหยงเป็นญาติกับชาวมีอายุหลายร้อยปี บางครั้งมีคนเห็นเป็นคนแก่ใส่เสื้อคลุม (ยูบะ) สีขาวมีเครายาว สถานที่นี้เป็นที่พึ่งทางใจของชาวเล สมัยก่อนเป็นสถานที่บนบานสานกล่าวขอให้โชคดีในการออกเรือไปหาปลาในทะเล และเป็นที่พึ่งขอพรสะเดาะเคราะห์ของชาวเลเพื่อให้หายจากโรคร้ายเรียกว่า "พิธีฟาดพี" หรือ "ฟาดเคราะห์" โรคดีเอาไว้ โรคร้ายออกไป ชาวประมงจะจุดประทัด เพื่อบนบานให้ได้ปลาหลายๆ จะทำบุญบูชาทวดใช้ข้าว ข้าวเหนียวไก่ปิ้ง พิธีกรรมนี้ได้สูญหายไปพร้อมกับพิธีกรรมอื่นๆ ที่ขัดกับหลักศาสนาอิสลาม เพราะเป็นความเชื่อ ไม่ได้มาจากหลักการของศาสนาอิสลามที่แท้จริง

บ่อน้ำหินโบราณสมัยรัชกาลที่ ๕ ตั้งอยู่ที่หมู่ ๑ บริเวณใกล้กับเตาเผาถ่านคาดว่าเป็นบ่อที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตัวบ่อสร้างด้วยอิฐดินเผาขนาดใหญ่ ยังอยู่ในสภาพดี แต่ไม่ได้มีการใช้งานแล้วลานจอดเครื่องบิน

สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ตั้งอยู่ที่หมู่ ๑ บริเวณเขาจอหนอง มีร่องรอยมุดหลักหลงเหลืออยู่ เป็นลานจอดเครื่องบินของทหารญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒

เตาเผาถ่านบ้านพร้าว ตั้งอยู่ในหมู่ ๑ บริเวณเดียวกับกำแพงเมืองเก่า มีรูปทรงและลักษณะคล้ายกะลาผ่าครึ่งวางคว่ำระดับพื้นดิน รัศมีประมาณ ๔ เมตร ประตูลิ้นสูงประมาณ ๑.๕ เมตร สร้างด้วยอิฐดินเผาเล็กใช้มาตั้งแต่ปี ๒๕๒๕ เพราะหมดสัมปทานไม้โกงกางเผาถ่าน

ด้วยความเป็นมาอันยาวนานนี้ ทำให้เกาะลิบงมีความน่าสนใจหลากหลายกว่าพื้นที่อื่นๆ ซึ่งความเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์นี้สามารถพัฒนาให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวได้ เพื่อสร้างความหลากหลายของกิจกรรมและสร้างทางเลือกแก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งเป็นการกระตุ้นให้คนในเกาะลิบงหันมาสนใจประวัติศาสตร์ของพื้นที่ยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๙ กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านทรัพยากรทางประวัติศาสตร์

การพัฒนาการการท่องเที่ยวและรูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

รูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบัน การท่องเที่ยวของเกาะลิดงมีการท่องเที่ยวอยู่ ๒ ช่วงหลัก คือ ช่วงเทศกาลต่างๆ และช่วงฤดูท่องเที่ยวทะเลอันดามัน (พฤศจิกายน - เมษายน) ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยมาพักช่วงสั้นๆ เน้นการออกไปเที่ยวเกาะใกล้เคียง ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติแม้จะมีจำนวนน้อยกว่าแต่เป็นกลุ่มที่พักยาวนาน และสนใจที่จะเยี่ยมชมพื้นที่ต่างๆ ของเกาะ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่บริเวณหมู่ ๕ เนื่องจากมีรีสอร์ตหลายแห่ง โดยภาพรวมมีความพึงพอใจต่อทรัพยากรที่ยังสมบูรณ์และความเงียบสงบของพื้นที่ นอกจากนี้ยังเสนอแนะให้พัฒนาในส่วนของสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ เช่น ถนน การจัดการขยะ และท่าเรือ ให้ดีขึ้น โดยภาพรวมกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่มีหลากหลายและน่าสนใจทั้งที่มีทรัพยากรที่จะสามารถพัฒนากิจกรรมเหล่านั้นได้

จากการประเมินศักยภาพนี้พบว่าในเกาะลิดงมีพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่หลายแห่ง และยังมีพื้นที่ที่มีคุณค่าที่พร้อมจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อีกมาก จากการศึกษา พบว่า ประชาชนในเกาะลิดงรู้จักแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นอย่างดี เคยไป และต้องการให้พัฒนาพื้นที่นั้นๆ เป็นแหล่งท่องเที่ยว ต่างจากจากการรู้จักและไปเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยวมีเพียงส่วนน้อย แสดงให้เห็นชัดเจนว่า การท่องเที่ยวที่ผ่านมาขาดการประสานงานจากกลุ่มผู้เกี่ยวข้องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มประชาชนในพื้นที่กลุ่มภาครัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว

รูปแบบและแนวทางพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม

จากการวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกาะลิดง พบว่า ในส่วนการประสานความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวยังมีอย่างสม่ำเสมอทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนั้น จึงมีการเสนอแนะบทบาทและการประสานความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนให้เกิดการบูรณาการหรือร่วมมือกัน โดยสามารถ

จำแนกลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมให้เป็นรูปธรรม ปัจจุบัน สามารถแบ่งได้เป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑). กลุ่มประชาชนเกาะลิตง

- เครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน เป็นองค์กรหลักในการดำเนินการท่องเที่ยวชุมชน มีการจัดการและกระจายผลประโยชน์โดยทั่วถึง ควรมีการดึงกลุ่มประชาชนในพื้นที่อื่นที่ยังไม่เข้ามา มีส่วนร่วมมาเข้าร่วมด้วย และหาประสานความร่วมมือไปยังกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกลุ่มอื่น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มภาครัฐ หรือกลุ่มนักท่องเที่ยว
- โดยเฉพาะชุมชนชาวบ้านหมู่ ๕ นำโดย นายอาสา คนขยัน ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๕ ได้เล็งเห็นความสำคัญของสถานที่บนเกาะมากขึ้น ทั้งนี้ทีมเยาวชนที่เข้าร่วมทำให้เกิดความหวงแหนสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชนจากเดิมที่ไม่เคยเห็นคุณค่าบ้านเกิดตัวเอง ได้หันกลับมาสนใจในศึกษาและอนุรักษ์ทรัพยากรที่ยังเหลืออยู่ ทั้งนี้ชุมชนได้เข้าใจวิถีชีวิตของตนเองมากยิ่งขึ้นว่ามีความสำคัญอย่างไร และนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ปรับความคิดสร้างความมั่นใจและยอมรับในวิถีชีวิตที่เป็นอยู่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้คนในชุมชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบมีความรู้รอบด้าน สามารถรู้เท่าทันสังคม ภายนอกที่เข้ามาหยิบฉวยทรัพยากรที่มีอยู่ไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว ชุมชนเกิดการเรียนรู้วิธีการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง ซึ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชน ได้รู้จักตัวเองและรู้ค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ และพึงพาธรรมชาติด้วยความเป็นธรรมชาติ เห็นคุณค่าและภูมิใจในวิถีของชุมชนตนเองพร้อมที่จะถ่ายทอดให้ลูกหลานและคนอื่นๆร่วมกัน

เรียนรู้สิ่งที่จะ เป็นไปของชุมชนพร้อมๆกับสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

รวมถึงการรับรู้ของชาวประมงพื้นบ้านในหมู่ที่ ๕ ที่มีต่อการอนุรักษ์พะยูนในทะเลตรัง โดยชาวประมงพื้นบ้านนิยมใช้ เครื่องมือเป็นอวนปูและเบ็ด ชาวประมงพื้นบ้านส่วนมากเข้าใจและรับรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พะยูน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ประมงและเจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ ตลอดจนผู้ใหญ่บ้าน และสมาคมหยาดฝน เป็นผู้เผยแพร่โดยชาวประมงพื้นบ้านมีการรับรู้พระราชบัญญัติการประมงว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูนในส่วนของกวางตุ้งเนื้อหรือชายเนื้อพะยูน ไม่ใช่เครื่องมือที่เป็นอันตรายต่อพะยูน ทั้งนี้การในการดำเนินงานทางราชการจะร่วมมือกับชาวประมงพื้นบ้าน และกลุ่มอนุรักษ์ภาคเอกชนร่วมกัน พร้อมรวบรวมข้อมูลจัดทำแผนที่แหล่งหญ้าทะเลและปะการังตามแนวชายฝั่งทะเลของจังหวัดตรัง ตลอดจนการสำรวจการกระจายตัวของพะยูน เป็นต้น

- นอกจากนี้มีการพัฒนารูปแบบและกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีส่วนในการสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่นักท่องเที่ยวด้วย นอกจากนี้มีการเพิ่มเติมกิจกรรมตามความถนัดของกลุ่มสมาชิก เช่น คนที่มีเรือประมงก็นำเที่ยวเชิงวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน นำเที่ยวทางน้ำ ใครที่มีฝีมือก็ร่วมกลุ่มนำสินค้าแปรรูป ของที่ระลึก จัดจำหน่าย ใครมีสวนยาง ก็นำชมวิถีกรีดยางและขั้นตอนทำยางพาราแผ่น
- ผู้นำศาสนา เนื่องด้วยเป็นผู้มีความเข้าใจในเรื่องหลักปฏิบัติตามแนวศาสนา เป็นอย่างดีควรเข้ามาเป็นผู้ชี้แนะกรอบการปฏิบัติตนเรื่องการท่องเที่ยวตามหลักศาสนาอิสลาม เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนเกาะลิบง

- กลุ่มอาชีพด้านการบริการต่างๆ เช่น กลุ่มเรือโดยสารและมอเตอร์ไซด์รับจ้าง กลุ่มร้านค้า ควรมีการรวมกลุ่มอาชีพและเข้าไปประสานงานกับกลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน
- กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขและกลุ่มป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ควรเข้ามาเป็น ผู้ดูแลความเรียบร้อยและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

๒). กลุ่มภาครัฐ

- โรงเรียนบ้านเกาะลิบง ควรมีการขยายหลักสูตรการท่องเที่ยวชุมชนไปยัง โรงเรียนอื่นๆ ด้วย
- องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ควรเข้ามาให้คำปรึกษาสนับสนุน งบประมาณและการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ให้อำนาจในการตัดสินใจ ออกกฎ กติกา ในการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงความต้องการต่างๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อจะได้ลงทุนโครงสร้าง พื้นฐานที่มาจากความต้องการท่องเที่ยวของคนพื้นที่โดยตรง
- ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว จ.ตรัง ควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยเครือข่ายชุมชนอย่างแท้จริง
- เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่า ควรให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศต่างๆ ในพื้นที่

๓). กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว

เนื่องจากปัจจุบันมีการประสานงาน พุดคุยผู้ประกอบการกับประชาชนในพื้นที่บริเวณรีสอร์ท โดยสร้างความสำเร็จซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการทำความเข้าใจในเรื่องวิถีชีวิตวัฒนธรรมมุสลิม เพื่อที่สามารถสร้างความรู้ความ เข้าใจในการปฏิบัติตนให้

เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวด้วย และหากเป็นไปได้ทางผู้ประกอบการควรมีการประสานความเข้าใจทั้ง และความคิดเห็นต่างๆ ของประชาชนในพื้นที่ผ่านการร่วมวางแผน ทางการท่องเที่ยวเกาะลันเตาร่วมกับประชาชนด้วย และต้องเคารพในกติกาและธรรมเนียมปฏิบัติ ของชุมชน

๔). กลุ่มนักท่องเที่ยว

ควรมีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของเกาะลันเตาล่วงหน้าเพื่อจะได้มีการเตรียมตัวในการท่องเที่ยวและปฏิบัติตนในเหมาะสมกับการท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะลันเตา ซึ่งเป็นชุมชนมุสลิม และจะต้องเคารพในกติกาการท่องเที่ยวของเกาะลันเตาอย่างเคร่งครัด โดยในส่วนของหลักศาสนาอิสลามที่ เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวจะประกอบไปด้วย

- การไม่นำเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์หรือหมูมาบริโภคนในเกาะลันเตา
- การไม่นำสุนัขมาที่เกาะลันเตา
- การแต่งกายที่มีมิดชิดของนักท่องเที่ยวในพื้นที่สาธารณะของชุมชน
- ไม่อนุญาตให้คนต่างศาสนาเข้าไปในเขตพื้นที่ประกอบศาสนกิจในมัสยิด

บทที่ ๔

รูปธรรมสู่ความสำเร็จ การมีส่วนร่วมการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์และเชิงชุมชนเกาะลันตา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นกิจกรรมที่เจ้าของพื้นที่ใช้เวลา นอกเหนือจากงานประจำมาเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองไปพร้อมกับ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม เพื่อส่ง ต่อเอกลักษณ์ของพื้นที่สู่นักท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวโดยชุมชน เรียกได้ ว่าเป็นการบริหารจัดการที่ยั่งยืน สำหรับชุมชน กล่าวคือ การท่องเที่ยวโดย ชุมชน เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่ไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิม ในพื้นที่ เนื่องจากเป็นการจัดกิจกรรมที่ดำเนินไปตามวงจรของธรรมชาติ และวิถีชีวิตประจำวันของคนในพื้นที่ และมีการคัดกรองนักท่องเที่ยวคุณภาพ หรือผู้มาเยือนเฉพาะกลุ่ม ทำให้ลดปัญหาของเสียและมลภาวะต่างๆ ที่เกิด จากการท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตตามที่เป็นอยู่จริงในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ซึ่ง เป็นการเชิดชูมรดกทางวัฒนธรรม และ เป็นเครื่องมือในการรักษาความ สมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนลันตา

วิสัยทัศน์ “ เกาะลันตา ดงพะยูน ”

ยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบ บูรณาการอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาการจัดการด้านการท่องเที่ยวโดย ชุมชนแบบองค์รวม

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การยกระดับองค์กรและระบบการบริหารจัดการ ชุมชนสู่ความเป็นเลิศ

เป้าหมาย

- ๑). ยกระดับคุณภาพชีวิตพึ่งพาตนเองได้และช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจใน ชุมชนและสังคมให้ยั่งยืน
- ๒). เกิดการกระจายรายได้ และมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
- ๓). เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๔). มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

กลยุทธ์

- ๑). สร้างจิตสำนึกของประชาชนให้รักและช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ
- ๒). ส่งเสริมศักยภาพของเยาวชน ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความรู้และทักษะในการเป็นของชุมชนที่มีคุณภาพการบริการที่เป็นเลิศ เพื่อรองรับรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีใหม่
- ๓) ส่งเสริมให้มีสถาบันการจัดฝึกอบรมมัคคุเทศก์และบริการอื่น ๆ
- ๔). ส่งเสริมการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์
- ๕). ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบเครือข่ายการท่องเที่ยว

การเสริมสร้างกระบวนการดำเนินงานเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การเสริมสร้างกระบวนการ เป็นแนวทางที่มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาด้านต่างๆ ของเกาะลันตา โดยแนวทางการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลกันตังในส่วนที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาพื้นที่ตำบลเกาะลันตาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ตำบลเกาะลันตาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลเชิงอนุรักษ์ ซึ่งมีโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวส่งเสริมการท่องเที่ยวและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมี ดังนี้ คือ

- แผนงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยโครงการต่างๆ ได้แก่ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวจัดกิจกรรมตามเทศกาลการท่องเที่ยว จัดหาบุคลากรให้บริหารด้านท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวทุกๆาน ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยว ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมสู่แหล่งท่องเที่ยว ก่อสร้าง ศาลาการท่องเที่ยวพร้อมห้องน้ำ ขยายโครงสร้างพื้นฐานสู่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและจัดฝึกอบรมประกอบการเรือโดยสารบริการนักท่องเที่ยว

- แผนงานส่งเสริมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย โครงการต่างๆ ได้แก่ จัดระเบียบการท่องเที่ยวโดยการฝึกอบรมแก่ผู้ประกอบการ เรือโดยสารบริการนักท่องเที่ยว จัดหาบุคลากรท่องเที่ยวปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสะดวกสบาย ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทั่วไปสู่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในเกาะลิบงในสื่อต่างๆ ส่งเสริมการ ลงทุนเพียงพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามเทศกาลต่างๆ และอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว

- แผนงานพัฒนาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย โครงการต่างๆ ได้แก่ อนุรักษ์ห้วยทะเลเพื่ออนุรักษ์พะยูน อนุรักษ์แนวปะการังอนุรักษ์ นกอีแอ่นเพื่อการศึกษาวิจัยเพื่อนำไปสู่ความรู้ทางวิชาการ อนุรักษ์ป่าชายเลน โดยทำการปลูกและบำรุงป่าโกงกาง ป่าชายเลน ในบริเวณตำบลเกาะลิบง และวางแนวเขตดินสาธารณะให้ชัดเจน

จากแผนงานและนโยบายที่เกี่ยวข้องเห็นได้ว่ามีแผนงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เกาะลิบงตั้งแต่ระดับแผนนโยบายถึงแผนปฏิบัติในพื้นที่ซึ่งล้วนสนับสนุนไปในทิศทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งสิ้น

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว ควรเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่จัดการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนจัดการเป็นหลัก โดยขยายจากรูปแบบเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนปัจจุบันและมีการพัฒนาในบางส่วน มีการจัดการ

กฎระเบียบ วิธีการรับนักท่องเที่ยวที่ชัดเจน มีการขยายเครือข่ายไปยังกลุ่มอื่นๆ โดยเสนอให้นักท่องเที่ยวมีการแจ้งล่วงหน้าก่อนจะเดินทางมาที่เกาะ ทั้งนี้ต้องมีการประสานความเข้าใจจากกลุ่มผู้ประกอบการนอกเกาะด้วย เพื่อจะสามารถควบคุมนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

คณะทำงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม เกาะลันตา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ได้กำหนดไว้ ๔ ประการ คือ

(๑) ต้องรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่ท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เป็นหลัก และพัฒนากิจกรรมในรูปแบบการยกย่อง เชิดชูความรู้และผู้รู้ของชุมชน โดยสื่อถึงความสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตได้อย่างชัดเจน ไม่ทำให้ความหมายวัฒนธรรมและ วิถีชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิม

(๒) ต้องจัดกิจกรรมในลักษณะกระบวนการถ่ายทอดข้อมูลและองค์ความรู้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตนั้นอย่างถ่องแท้ และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติหรือได้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตนั้นด้วยตัวของนักท่องเที่ยวเอง

(๓) ต้องสามารถเปิดรับนักท่องเที่ยวให้เข้ามาทำกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ได้ตลอดทั้งปี เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมช่วยส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดความสมดุล และ

(๔) ต้องนำไปสู่การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือทั้งในระดับตำบลเกาะลันตา ระดับอำเภอกันตัง ระดับจังหวัด ระดับชาติและนานาชาติได้

ดังนั้น การจัดการเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยศักยภาพของคนในชุมชนลันตา และตระหนักถึงอนาคตที่มั่นคงของทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม และการจัดการความรู้ ดึงศักยภาพของคนในชุมชน มาร่วมจัดการและพัฒนาตนเอง ผ่านกลไกการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพัฒนารูปแบบ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป ดังนี้

ภาพที่ ๑๐ รูปแบบการขับเคลื่อน Libong Model

โดยกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมชุมชนเกาะลิบง ประกอบด้วย

- การรับรู้ข่าวสาร Public Information
ชุมชนลิบง เป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นการตัดสินใจ
- ประชุมรับฟังความคิดเห็น Public Meeting
เพื่อให้ชุมชนลิบง และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมและผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ การประชุมรับฟังความคิดเห็น

- การประชาพิจารณ์ Public Hearing
เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการนำเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผย ไม่มีการปิดบัง
- ส่วนร่วมในการตัดสินใจ Decision Making
เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ชุมชนลืบ เป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการที่มีอำนาจการตัดสินใจ
- การใช้กลไกทางกฎหมาย Legal mechanism
รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรง ในเชิงการป้องกันและแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของตนเอง อันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ควรจะได้รับ

ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะลืบ โดยผ่านกิจกรรมการดำเนินการต่างๆ ที่ผ่านมาของโครงการฯ ส่งผลต่อชุมชน ดังนี้

- ได้แนวคิดและกระบวนการมีส่วนร่วมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม
- ชุมชนได้รับความรู้จากการอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะที่จัดการความรู้และชุมชน
- ร่วมสรุปองค์ความรู้ แนวคิด และกระบวนการวิธีปฏิบัติการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม
- ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มีความสนใจจะเกิดการตื่นตัว จัดตั้งกลุ่มเพื่อต้องการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ร่วมกัน
- ชุมชนเกิดจิตสำนึก รัก และหวงแหน และทำให้เกิดการร่วมกันดูแลให้ทรัพยากรเกิดความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่กับชุมชน

ภาพที่ ๑๑ กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมชุมชนเกาะลันตา

ผลสำเร็จจากกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชน เกาะลันเตา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

กิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย เรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะลันเตา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง” นั้นมีความเชื่อมโยงกับสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ นโยบายรัฐบาล ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิด Thailand ๔.๐ แผนยุทธศาสตร์รัฐวิสาหกิจ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ โดยนำมาสู่การกำหนดทิศทางการดำเนินงาน เพื่อมุ่งเพิ่มรายได้ทางการท่องเที่ยวควบคู่กับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การศึกษากระบวนการทำงานและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการทำงานด้านการท่องเที่ยวชุมชนของในชุมชนเกาะลันเตา จะพบได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม แบ่งได้ ๔ ลักษณะ คือ

(๑) การนำทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่และมีเอกลักษณ์เฉพาะมาให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้

(๒) รูปแบบกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวพุดคุยแลกเปลี่ยนและลงมือทำด้วยตนเอง

(๓) บทบาทของผู้จัดการท่องเที่ยวเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวและดำเนินกิจกรรม และ

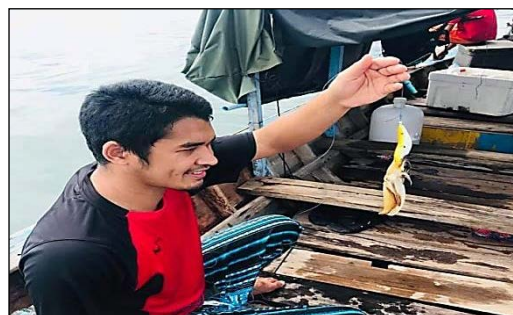
(๔) ผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวเอื้อต่อเจ้าของพื้นที่และผู้มาเยือน

กิจกรรมการท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์การมีส่วนร่วมเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนเกาะลิบง โดยกลุ่มพื้นที่ทำกิจกรรมท่องเที่ยว ๓ กลุ่มหลัก คือ

๑). บริเวณหลังเขา เนื่องจากเป็นบริเวณที่พัก มีกิจกรรมหลัก คือ เล่นน้ำ บริเวณชายหาด ถ่ายรูป

๒). บริเวณหน้าบ้าน เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีเป็นกิจกรรม คือ เดินเล่นในชุมชน ทำ กิจกรรมวิถีชีวิต ชมทัศนียภาพบริเวณสะพาน ถ่ายรูป

๓). บริเวณแหลมจุโหย เพราะเป็นบริเวณส่งเสริมการท่องเที่ยว จึงทำให้มีนักท่องเที่ยว จากเกาะอื่นมาเที่ยวด้วย กิจกรรมหลัก คือ เล่นน้ำ / ว่ายน้ำ ดูพะยูน เดินตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน

ภาพที่ ๑๒ กิจกรรมการท่องเที่ยว ชุมชนเกาะลิบง

<http://www.youtube.com/watch?v=HGEHZYEzPzU&t=127s>

ภาพที่ ๑๓ ฐานข้อมูล และประชาสัมพันธ์การมีส่วนร่วม
เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนเกาะลิบง

สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะลันตา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

กระบวนการทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม แบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน คือ

(๑) ขั้นการเตรียมการ ชุมชนจะต้องชี้แจงรายละเอียดที่สำคัญให้ผู้มาเยือนได้เตรียมตัว และมอบหมายงานตามบทบาทหน้าที่

(๒) ขั้นการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม ชุมชน จะทำหน้าที่ตามข้อตกลง มาตรฐานโฮมสเตย์และหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม

(๓) ขั้นการประเมินผล ชุมชนจะให้ผู้มาเยือนประเมินความพึงพอใจและให้ข้อเสนอแนะจากการเข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการทำงานต่อไป

จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม เป็นการนำเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่มาเป็นจุดเด่นในการดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงคุณภาพของการท่องเที่ยวที่ผู้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวพึงจะได้รับ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม จึงสามารถจัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวที่นำเสนอมรดกทางวัฒนธรรม (Culture heritage) ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ การท่องเที่ยวที่นำเสนอวิถีชีวิต (Lifestyles) และวิถีชีวิตแบบสังคม ชนบท เป็นต้น ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรมแบบใด ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐาน (Input) สำคัญ ๒ ประการ

ประการแรก คือ คุณสมบัติด้านพื้นที่หรือสภาพแวดล้อมที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และเอื้อต่อการได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างลึกซึ้งและแท้จริง กล่าวคือมีความหลากหลายและโดดเด่นทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน และเป็นพื้นที่ที่มีความดั้งเดิมจริงแท้ (Authenticity) ของวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

ประการที่สอง คือ คุณสมบัติภายในตัวผู้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม ซึ่งต้องมีความพร้อมที่จะนำเสนอและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตกับนักท่องเที่ยว เมื่อมีคุณสมบัติพื้นฐานในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม ทั้งสองประการแล้ว การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม ยังต้องมีกระบวนการ (Process) ในการดำเนินงานที่เอื้อต่อการได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างลึกซึ้งและแท้จริง

ภาพที่ ๑๔ ความสำเร็จการทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ข้อเสนอแนะ

๑). การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ควรมุ่งเป้าหมายไปที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยการสร้างงานและรายได้ให้เกิดขึ้นกับประชาชนในชุมชน นอกเหนือจากแหล่งรายได้หลักที่มีอยู่ โดยการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม เอกลักษณ์ ให้เป็นจุดเด่นของชุมชน เช่น เน้นการท่องเที่ยวที่ผสมผสานระหว่างแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ กิจกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นการเป็นแหล่งรับประทานอาหารทะเล สดใหม่

๒). เน้นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและนำเสนอประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว ธรรมชาติที่บริสุทธิ์และผู้คนที่เป็นมิตรที่พร้อมให้การบริการที่มีคุณภาพสูงเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม และที่พักแรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

๓). มีความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยวมากมาย เช่น เกาะ ชายหาด ป่าชายเลน ป่าดิบชื้น ภูเขา ชุมชน และเมืองที่มีชีวิตชีวา ซึ่งผู้มาเยือนสามารถสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งที่แท้จริง

๔). มีการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นพร้อมกับกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับร่วมกัน เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ด้วยความร่วมมืออย่างพร้อมเพรียงกันจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในหน่วยงานราชการ หน่วยงานท่องเที่ยวเอกชน ชุมชน

๕). เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนระดับแนวหน้าในภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งเป็นจังหวัดที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว ทั้งหมดบูรณาการด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจเข้าไปในกิจกรรมท่องเที่ยว โดยการประยุกต์ใช้หลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๖). สามารถนำคู่มือเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน มาประเมินศักยภาพพื้นที่เกาะลันตา ซึ่งถือเป็นเครื่องมือ

สำคัญในการวางแผนดำเนินการ และประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชน อพท. โดยมีองค์ประกอบ ๕ ด้าน ได้ดังนี้

- กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีการจัดการอย่างยั่งยืน
- การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น สังคม และคุณภาพชีวิต
- การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม
- ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน
- ด้านบริการและความปลอดภัย

เกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นถือเป็นหลักเกณฑ์ที่จะช่วยประเมินว่าชุมชนมีจุดแข็ง จุดอ่อนในประเด็นใด เพื่อให้ อพท. สามารถเติมเต็มและเสริมสร้างศักยภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๗). นำเสนอแผนงาน / โครงการ ในการแหล่งเรียนรู้ จากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ได้แก่

- จัดอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรให้เข้าใจองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว การเชื่อมโยงกับธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การนำมาปรับใช้กับการให้บริการที่เหมาะสมกับชุมชน
- จัดทำระบบการให้บริการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน เช่น ปรับปรุงท่าเรือ เป็นต้น
- จัดอบรมทักษะการให้บริการ การสื่อสาร การเป็นเจ้าบ้านที่ดี การดูแลความปลอดภัยและช่วยเหลือนักท่องเที่ยวให้แก่บุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยววิถีใหม่
- จัดส่งบุคลากรเข้าร่วมโครงการพัฒนาบุคลากรด้านการบริการสู่ความเป็นเลิศรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีใหม่

- โครงการค่ายฝึกอบรมให้กับเยาวชน ให้ตระหนักและรักถิ่นบ้านเกิด โดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์ลึเกป่า การเล่าเรื่อง
- โครงการค่ายวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้กับเยาวชน เยาวชน ให้มีความสามารถในการอนุรักษ์รักษาไว้ ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
- จัดให้มีตำรวจท่องเที่ยวและหน่วยกู้ภัยทั้งทางบกและทางทะเล คอยคุ้มครองปกป้องนักท่องเที่ยวและจัดให้มีชุดรักษาความปลอดภัยระดับท้องถิ่นโดยชุมชนเป็นผู้จัดการดูแลจัดตั้ง
- โครงการถ่ายถอดมรดกและวัฒนธรรมภูมิปัญญาให้กับเยาวชนรุ่นหลังและการสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรม
- พัฒนาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมาตรฐานคุณค่า เช่น การปรับปรุงภูมิทัศน์และเส้นทางให้พร้อม ตลอดถึงส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับอาชีพเกษตรในพื้นที่ที่มีศักยภาพตามวิถีชีวิตชุมชนให้เป็นศูนย์เรียนรู้ครบวงจร

(ฉบับร่าง)

คู่มือองค์ความรู้

กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยว
เชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม เพื่อขับเคลื่อน
การท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะลันง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

โดย คณะทำงานการจัดการความรู้

เพื่อการใช้ประโยชน์เชิงชุมชน สังคม

ประจำปี ๒๕๖๓

(ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว)

คำนำ

คู่มือการจัดการความรู้ฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแนวทางในการจัดทำแผนการจัดการความรู้ (KM Action Plan) ที่ตอบสนองนโยบายเชิงชุมชน สังคม ภายใต้โครงการจัดการความรู้การวิจัยเพื่อการใช้ประโยชน์ ประจำปี ๒๕๖๓ (ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว) ประเด็นกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดความยั่งยืน ทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยวของเกาะลิบงในรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม (community-based eco-cultural tourism) ในการเรียนรู้วิถีชีวิต สัมผัสวิถีชุมชน โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวอย่างสมดุล ในขณะที่เดียวกันก็มีความสมดุลการสร้างควมพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนจากการท่องเที่ยว สำคัญคือต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว และมีการบูรณาการทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และจิตใจเพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดทำแผนการจัดการความรู้ (KM Action Plan เพื่อนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลในการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

คณะทำงานจัดการความรู้

เมษายน ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	๑
บทนำ	๑
บทที่ ๒ แนวคิด หลักการ การจัดการความรู้ของชุมชน	๘
การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน	๘
องค์ความรู้ชุมชนจากการมีส่วนร่วม	๑๓
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้	๑๗
บทที่ ๓ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเชิงวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม	๒๒
องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเชิงวัฒนธรรม	๒๒
แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง	๒๔
บริบทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และ เชิงวัฒนธรรมของเกาะลิบง	๒๗
การพัฒนาการท่องเที่ยวและรูปแบบ การท่องเที่ยวในปัจจุบัน	๔๒
บทที่ ๔ รูปธรรมสู่ความสำเร็จ	๔๗
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนลิบง	๔๗
การเสริมสร้างกระบวนการดำเนินงานเพื่อ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	๔๘
ผลสำเร็จจากกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม	๕๔
สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม	๕๗
ข้อเสนอแนะ	๕๙

